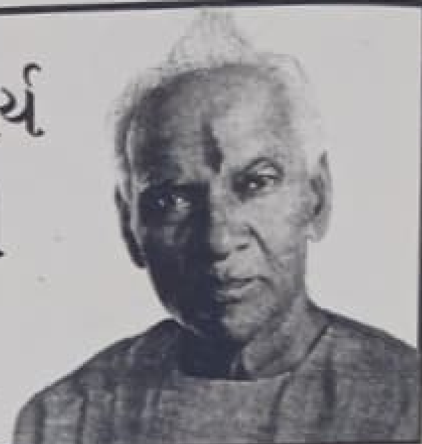
સંસ્કૃતિ સુવાસ

ધોરણ-૮

સંસ્કૃતિ પુરુષ પરમપૂજ્ય આચાર્ય શ્રીરામ શર્માજીની કલમથી સંસ્કૃતિની એક ઝલક

ભારતીય સંસ્કૃતિનો ઉદ્‌ભવ, વિકાસ, પ્રયોગ, પોષણ તથા ફેલાવો ભારતમાંથી થયો, તેથી તેને એ નામે બોલાવવામાં આવે તો તે યોગ્ય જ છે, પરંતુ એનો અર્થ એવો નથી કે તેનો ઉપયોગ ફક્ત આ જ દેશના રહેવાસીઓ સુધી મર્યાદિત હોય.

યજુર્વેદ ૭/૧૪માં એક પદ આવે છે - સા પ્રથમા સંસ્કૃતિર્વિશ્વવારા અર્થાત્ આ એવી પહેલી સંસ્કૃતિ છે કે જે વિશ્વવ્યાપી છે. શક્ય છે કે સૃષ્ટિના આરંભમાં એવી કોઈ સંસ્કૃતિઓનો પણ ઉદય થયો હશે, જે અમુક ક્ષેત્ર પૂરતી જ મર્યાદિત રહી હોય. તે બધાને પાછળ છોડીને આ ભારતીય સંસ્કૃતિ જ સૌ પ્રથમવાર એવા રૂપમાં આગળ આવી કે જેને વિશ્વસંસ્કૃતિ કહી શકાય. જ્યારે તેના વિરાટ તથા ઉત્કૃષ્ટ સ્વરૂપની બધા લોકોને ખબર પડી ત્યારે તેની સર્વશ્રેષ્ઠતાને બધા લોકોએ સ્વીકારી અને તેને સર્વોચ્ચ પણ માની. એના પરિણામે તે વિશ્વવ્યાપી બનતી ગઈ.

સંસ્કૃતિ સુવાસ

ધોરણ - ૮

સંકલન અને લેખન :
બ્રહ્મવર્ચસ

પ્રકાશક :
યુગનિર્માણ યોજના વિસ્તાર ટ્રસ્ટ
ગાયત્રી તપોભૂમિ, મથુરા (ઉત્તરપ્રદેશ)

શ્રી વેદમાતા ગાયત્રી ટ્રસ્ટ

નૈતિક, બૌદ્ધિક અને સાંસ્કૃતિક પુનરુત્થાનનું એક રચનાત્મક અભિયાન

ડૉ. પ્રણવ પંડ્યા
પ્રમુખ : અખિલ વિશ્વ ગાયત્રી પરિવાર
કુલાધિપતિ : દેવસંસ્કૃતિ વિદ્યાલય
સંપાદક : અખંડજ્યોતિ

શૈલબાળા પંડ્યા
સુપુત્રી : માતા ભગવતીદેવી શર્મા
વેદમૂર્તિ તપોનિષ્ઠ પં. શ્રીરામ શર્મા આચાર્ય

૩ મે, ૨૦૧૩,
નવસંવત્ ૨૦૭૦

શુભકામના સંદેશ

મંગલમયો નૂતનાબ્દઃ । પરાભવનામકો નૂતનસંવત્સર સર્વેભ્યઃ મંગલમયો ભૂયાત્ ॥

ભારતીય સંસ્કૃતિ જ્ઞાનપરીક્ષાના નવા અભ્યાસક્રમ ધો.૫ **'સંસ્કૃતિ અંકુર'**, ધો. ૬ **'સંસ્કૃતિ પલ્લવ'**, ધો. ૭ **'સંસ્કૃતિ પુષ્પ'**, ધો.૮ **'સંસ્કૃતિ સુવાસ'**, ધો.૯ **'સંસ્કૃતિ મધુ'** અને ધો. ૧૦ **'સંસ્કૃતિ ભ્રમર'** પ્રાપ્ત કરતાં મન આનંદિત છે. નવો અભ્યાસક્રમ તૈયાર કરવામાં સંપાદકમંડળને વિશેષ શોધકાર્ય કરવું પડ્યું. સન ૧૯૯૪થી લેવાતી ભારતીય સંસ્કૃતિ જ્ઞાનપરીક્ષા સાથે જોડાયેલા શિક્ષકો, વિદ્યાર્થીઓ તથા વિદ્યાર્થિનીઓના વિચારોને આમાં સ્થાન આપવામાં આવ્યું. અભ્યાસક્રમ તથા પ્રશ્નોત્તરી બનાવવામાં એ વાતનું પણ ધ્યાન રાખવામાં આવ્યું કે આ પ્રશ્નો વિદ્યાર્થીઓ માટે વિવિધ કક્ષાએ ભારતીય સંસ્કૃતિ, અધ્યાત્મ, વિજ્ઞાન, ધર્મ, દર્શન વગેરેની માહિતી તો આપે જ, પરંતુ સાથે સાથે દર વર્ષે લેવાતી પરીક્ષામાં પણ ઉપયોગી બને.

ભારતીય સંસ્કૃતિ જ્ઞાનપરીક્ષા વીસમા વર્ષમાં પ્રવેશ કરી રહી છે. આ વીસ વર્ષોની નિર્વિઘ્ન યાત્રામાં લાખો સ્કૂલો તથા શિક્ષકો સહિત કરોડો વિદ્યાર્થીઓના જીવનમાં દિવ્યતાનો સમાવેશ થયો છે. સન ૧૯૯૪ના પ્રથમ સત્રમાં જે વિદ્યાર્થીઓએ પરીક્ષા આપી હશે તેઓ હવે એક કુશળ નાગરિક તથા ભારતીય સંસ્કૃતિનો ફેલાવો કરનાર સંસ્કૃતિના સંવાહકની ભૂમિકા નિભાવી રહ્યા હશે.

૨૦૧૨-૧૩ના સત્રમાં ભારતનાં બાવીસ રાજ્યો, ચારસો પચાસ જિલ્લા, એક લાખ સ્કૂલો તથા શિક્ષકો સહિત નવ ભાષાઓમાં લેવાયેલી આ પરીક્ષામાં ૪૬ લાખ વિદ્યાર્થીઓએ ભાગ લીધો હતો. તેમને ભારતીય સંસ્કૃતિ, અધ્યાત્મવિજ્ઞાન તથા જીવન જીવવાની કલારૂપી ત્રિવેણીમાં સ્નાન કરવાનો મોકો મળ્યો છે. આ પરીક્ષાઓમાં બેસનારા વિદ્યાર્થીઓ જ્યાં પણ હોય તેઓ બીજા વિદ્યાર્થીઓની તુલનામાં માનવીય મૂલ્યોને જીવનમાં મહત્ત્વનું સ્થાન આપીને ગૌરવપૂર્ણ જીવન જીવી રહ્યા છે.

નવા પ્રકાશન માટે ભારતીય સંસ્કૃતિ જ્ઞાનપરીક્ષા સાથે જોડાયેલા વિદ્યાર્થીઓ, શિક્ષકો તથા કાર્યકર્તાઓને શુભકામના, સંપાદક મંડળને હાર્દિક વધાઈ તથા ઋષિયુગ્મ તરફથી સ્નેહભર્યા આશીર્વાદ.

(ડૉ. પ્રણવ પંડ્યા)

(શૈલબાળા પંડ્યા)

ગાયત્રીતીર્થ શાંતિકુંજ, હરિદ્વાર - ૨૪૯૪૧૧ (ઉત્તરાખંડ) ભારત

ફોન : (૧૩૩૪) ૨૬૦૬૦૨, ૨૬૦૩૦૯, ૨૬૧૩૨૮ ફેક્સ : (૧૩૩૪) ૨૬૦૮૬૬
વેબ સાઈટ : www.awgp.org ઈ-મેલ : shantikunj@awgp.org

અનુક્રમણિકા

ખંડ (અ) - પાઠ્યપુસ્તક

ખંડ (બ) - પ્રશ્નબેંક

હવે આપ વાંચશો - આધ્યાત્મિક પર્યાવરણ, ઋષિઓનું સંશોધન, નૈતિક શિક્ષણ, આપણો દેશ, ઈતિહાસ, મહાપુરુષો, સંસ્કૃતિનાં વ્યાપક પાસાં, સ્વાસ્થ્ય - આસન/પ્રાણાયામ, રમતો તથા વિજ્ઞાન સંબંધિત જ્ઞાન આપતા બહુમુખી પ્રશ્નો

ખંડ (અ) - પાઠ્યપુસ્તક

વ્યવસ્થિત જીવનની ચાવી - સમયપાલન

નિયમપૂર્વક અને સમયસર કામ કરવાથી બધાં કામ સારી રીતે પૂરાં થાય છે. જીવનમાં સમયપાલનનું ખૂબ મહત્ત્વ છે. તેના વગર કામ અધૂરાં રહી જાય છે.

જ્યારે કામ સારી રીતે પૂરું થઈ જાય છે ત્યારે આત્મસંતોષ થાય છે અને મનમાં ઉત્સાહ પેદા થાય છે. જો કામ પૂરું ના થાય તો અસંતોષ તથા ગ્લાનિ થાય છે. વિચારવાન લોકો હંમેશાં સમયનું ધ્યાન રાખે છે. અમેરિકાના પ્રથમ રાષ્ટ્રપતિ જ્યોર્જ વૉશિંગ્ટન સમયનું ચુસ્ત રીતે પાલન કરતા હતા. એકવાર તેમણે કેટલાક મહેમાનોને ત્રણ વાગે ભોજન માટે બોલાવ્યા. ૩.૩૦ વાગ્યે રાષ્ટ્રપતિને સૈનિક કમાંડરોની એક જરૂરી બેઠકમાં ભાગ લેવાનો હતો. બરાબર ત્રણ વાગે ભોજન પીરસવામાં આવ્યું, પરંતુ ત્યાં સુધી એક પણ મહેમાન આવ્યો નહોતો. વૉશિંગ્ટનને એક વાર તો વિચાર આવ્યો કે મહેમાનોની રાહ જોઉં, નહિ તો તેમને ખોટું લાગશે, પરંતુ જો રાહ જુએ તો મહત્ત્વપૂર્ણ બેઠકમાં જઈ ના શકાય, આથી રાષ્ટ્રપતિએ સમયપાલનને મહત્ત્વ આપ્યું અને નોકરને કહ્યું કે બાકીની પ્લેટો લઈ લે. હું એકલો જ ભોજન કરીશ. જ્યારે વૉશિંગ્ટન ભોજન કરી રહ્યા હતા ત્યારે મહેમાનો આવી ગયા. તેમણે મોડા આવવા બદલ ખેદ પ્રગટ કર્યો, પરંતુ તેમની રાહ ન જોવા બદલ અસંતોષ પણ પ્રગટ કર્યો. મહેમાનો ભોજન માટે બેઠા. એટલામાં તો વૉશિંગ્ટન પોતાનું ભોજન પૂરું કરીને મિટિંગમાં જતા રહ્યા.

મહેમાનોને એ વાતનું દુખ હતું કે પંદર મિનિટ પણ તેમની રાહ ન જોઈ. વળી વૉશિંગ્ટન પોતાનું ભોજન પૂરું કરીને તરત જ ત્યાંથી જતા રહ્યા, તેથી તેઓ વધારે દુખી થઈ ગયા. ગમે તે રીતે ભોજન પૂરું કરીને તેઓ પણ પોતાને ઘેર પાછા ફર્યા.

સૈનિક કમાંડરોની બેઠકમાં પહોંચતાં જ તેમને ખબર પડી કે જો તેઓ સમયસર ના આવત તો અમેરિકાના એક ભાગમાં ભયંકર વિદ્રોહ થઈ જાત. તેમના સમયસર પહોંચવાના કારણે સ્થિતિને સંભાળી લેવામાં આવી અને ધન તથા જનની બહુ મોટી હાનિ થતાં બચી ગઈ.

મહેમાનોને થોડા સમય પછી જ્યારે એ વાતની ખબર પડી ત્યારે તેમને નિયમિતતા તથા સમયપાલનનું મહત્ત્વ સમજાયું. આળસ, પ્રમાદ કે ઢીલ રાખવાથી ભયંકર નુક્સાનને રોકી શકાય છે અને સારી રીતે જીવન જીવી શકાય છે.

તેઓ ફરીથી રાષ્ટ્રપતિને ઘેર ગયા અને તે દિવસે મોડા પડવા બદલ તેમની ક્ષમા માગી. રાષ્ટ્રપતિએ કહ્યું કે એમાં ક્ષમા માગવા જેવી કોઈ વાત નથી, પરંતુ જેમણે પોતાના જીવનની વ્યવસ્થા અને પરિવાર, સમાજ તથા દેશની ઉન્નતિ કરવી હોય તેમણે સમયનું કડકાઈથી પાલન કરવું જોઈએ.

પ્રશ્નો - ૧. સમયપાલનને વ્યવસ્થિત જીવનની ચાવી શા માટે કહેવામાં આવી છે?

૨. મહેમાનો અપ્રસન્ન થવાનું શું કારણ હતું?

સ્વાધ્યાય - એક માનસિક યોગ

જે રીતે શરીરને સ્વસ્થ અને મજબૂત બનાવી રાખવા માટે પૌષ્ટિક ભોજનની જરૂર પડે છે એ જ રીતે મન તથા બુદ્ધિને સ્વસ્થ રાખવા માટે ઉત્તમ સાહિત્યનો સ્વાધ્યાય જરૂરી છે.

માનવજીવનને સુખી, ઉન્નત તથા સુસંસ્કારી બનાવવા માટે સદ્‌ગ્રંથોનો સ્વાધ્યાય (અધ્યયન, મનન અને ચિંતન) કરવો અત્યંત જરૂરી છે કારણ કે તે માણસનો હિતેચ્છુ મિત્ર છે અને આત્માને તૃપ્ત તથા પુષ્ટ કરે છે. એનાથી આદર્શ જીવન જીવવાની પ્રેરણા મળે છે અને સમસ્યાઓનું સમાધાન થાય છે. તે ચરિત્રનિર્માણમાં મદદરૂપ બને છે.

વિશ્વમાં જેટલા મહાપુરુષો, વૈજ્ઞાનિકો, ઋષિઓ, મહર્ષિઓ, શિક્ષણકારો, સંશોધકો વગેરે થયા છે તે બધા સ્વાધ્યાયશીલ હતા. સારા સાહિત્યનો સ્વાધ્યાય કલ્પવૃક્ષની જેમ ફળદાયક હોય છે. અશ્લીલ તથા જાદૂઈ સાહિત્ય ફક્ત મનોરંજન આપે છે. તેનાથી માણસનું પતન થાય છે અને તે પાપી બને છે. પ્રિય બાળકો, જો તમારે ઉન્નત અને સન્માનનીય બનવું હોય તો આળસપ્રમાદ છોડીને નિયમિત સ્વાધ્યાય કરો. શાસ્ત્રોમાં કહ્યું છે કે "સ્વાધ્યાયાત્ મા પ્રમદઃ".

મિત્રો ! શરીરને સ્વસ્થ અને મજબૂત રાખવા માટે જે રીતે પૌષ્ટિક ભોજનની જરૂર પડે છે એ જ રીતે મન અને બુદ્ધિને સ્વસ્થ તથા તેજસ્વી બનાવવા માટે ઉત્તમ ગ્રંથોનો સ્વાધ્યાય જરૂરી છે. ગીતામાં ભગવાન કૃષ્ણે સ્વાધ્યાયને વાણીનું તપ કહ્યું છે. સ્વાધ્યાયનો એક અર્થ પોતાનું અધ્યયન કરવું એવો પણ થાય છે.

શક્તિશાળી અને ઉન્નત બનવાની ભાવના એક આધ્યાત્મિક પુરુષાર્થ છે. જેનાથી વિજય મળે તે સાધનાને શક્તિ કહે છે. ગૌતમ બુદ્ધે ભૌતિક ચીજોનો ત્યાગ કરી સાધના કરી તો તેઓ શક્તિવાન બન્યા. ગાંધીજીએ પોતાની માનસિક તથા આધ્યાત્મિક શક્તિથી અંગ્રેજોને આ દેશ છોડવા મજબૂર કર્યા.

વિચારોની શક્તિ અલૌકિક છે. માણસના ઉત્થાન - પતનનું કારણ તેના વિચારો જ હોય છે. આજે સમાજ તથા દેશની જે અવદશા થઈ છે તે આપણા નિકૃષ્ટ વિચારોનું તથા જીવનમૂલ્યોના હ્રાસનું જ પરિણામ છે. સમાજ તથા દેશને ફરીથી ઉન્નત બનાવવા માટે નિયમિત રૂપે ઉત્તમ ગ્રંથોનો સ્વાધ્યાય જરૂરી છે.

માણસમાં સાહિત્યના વાંચનથી વિચારોની યોગ્યતા વધે છે. સાહિત્યમાં સમાજને બદલવાની શક્તિ હોવી જોઈએ. સાહિત્ય સમાજનું દર્પણ છે. સાહિત્ય એવું હોવું જોઈએ કે જેનાથી મનુષ્યનું

ખંડ (અ) - પાઠ્યપુસ્તક

વ્યવસ્થિત જીવનની ચાવી - સમયપાલન

નિયમપૂર્વક અને સમયસર કામ કરવાથી બધાં કામ સારી રીતે પૂરાં થાય છે. જીવનમાં સમયપાલનનું ખૂબ મહત્ત્વ છે. તેના વગર કામ અધૂરાં રહી જાય છે.

જ્યારે કામ સારી રીતે પૂરું થઈ જાય છે ત્યારે આત્મસંતોષ થાય છે અને મનમાં ઉત્સાહ પેદા થાય છે. જો કામ પૂરું ના થાય તો અસંતોષ તથા ગ્લાનિ થાય છે. વિચારવાન લોકો હંમેશાં સમયનું ધ્યાન રાખે છે. અમેરિકાના પ્રથમ રાષ્ટ્રપતિ જ્યોર્જ વૉશિંગ્ટન સમયનું ચુસ્ત રીતે પાલન કરતા હતા. એકવાર તેમણે કેટલાક મહેમાનોને ત્રણ વાગે ભોજન માટે બોલાવ્યા. ૩.૩૦ વાગ્યે રાષ્ટ્રપતિને સૈનિક કમાંડરોની એક જરૂરી બેઠકમાં ભાગ લેવાનો હતો. બરાબર ત્રણ વાગે ભોજન પીરસવામાં આવ્યું, પરંતુ ત્યાં સુધી એક પણ મહેમાન આવ્યો નહોતો. વૉશિંગ્ટનને એક વાર તો વિચાર આવ્યો કે મહેમાનોની રાહ જોઉં, નહિ તો તેમને ખોટું લાગશે, પરંતુ જો રાહ જુએ તો મહત્ત્વપૂર્ણ બેઠકમાં જઈ ના શકાય, આથી રાષ્ટ્રપતિએ સમયપાલનને મહત્ત્વ આપ્યું અને નોકરને કહ્યું કે બાકીની પ્લેટો લઈ લે. હું એકલો જ ભોજન કરીશ. જ્યારે વૉશિંગ્ટન ભોજન કરી રહ્યા હતા ત્યારે મહેમાનો આવી ગયા. તેમણે મોડા આવવા બદલ ખેદ પ્રગટ કર્યો, પરંતુ તેમની રાહ ન જોવા બદલ અસંતોષ પણ પ્રગટ કર્યો. મહેમાનો ભોજન માટે બેઠા. એટલામાં તો વૉશિંગ્ટન પોતાનું ભોજન પૂરું કરીને મિટિંગમાં જતા રહ્યા.

મહેમાનોને એ વાતનું દુખ હતું કે પંદર મિનિટ પણ તેમની રાહ ન જોઈ. વળી વૉશિંગ્ટન પોતાનું ભોજન પૂરું કરીને તરત જ ત્યાંથી જતા રહ્યા, તેથી તેઓ વધારે દુખી થઈ ગયા. ગમે તે રીતે ભોજન પૂરું કરીને તેઓ પણ પોતાને ઘેર પાછા ફર્યા.

સૈનિક કમાંડરોની બેઠકમાં પહોંચતાં જ તેમને ખબર પડી કે જો તેઓ સમયસર ના આવત તો અમેરિકાના એક ભાગમાં ભયંકર વિદ્રોહ થઈ જાત. તેમના સમયસર પહોંચવાના કારણે સ્થિતિને સંભાળી લેવામાં આવી અને ધન તથા જનની બહુ મોટી હાનિ થતાં બચી ગઈ.

મહેમાનોને થોડા સમય પછી જ્યારે એ વાતની ખબર પડી ત્યારે તેમને નિયમિતતા તથા સમયપાલનનું મહત્ત્વ સમજાયું. આળસ, પ્રમાદ કે ઢીલ રાખવાથી ભયંકર નુકસાનને રોકી શકાય છે અને સારી રીતે જીવન જીવી શકાય છે.

તેઓ ફરીથી રાષ્ટ્રપતિને ઘેર ગયા અને તે દિવસે મોડા પડવા બદલ તેમની ક્ષમા માગી. રાષ્ટ્રપતિએ કહ્યું કે એમાં ક્ષમા માગવા જેવી કોઈ વાત નથી, પરંતુ જેમણે પોતાના જીવનની વ્યવસ્થા અને પરિવાર, સમાજ તથા દેશની ઉન્નતિ કરવી હોય તેમણે સમયનું કડકાઈથી પાલન કરવું જોઈએ.

પ્રશ્નો - ૧. સમયપાલનને વ્યવસ્થિત જીવનની ચાવી શા માટે કહેવામાં આવી છે?

૨. મહેમાનો અપ્રસન્ન થવાનું શું કારણ હતું?

ખંડ (અ) - પાઠ્યપુસ્તક

વ્યવસ્થિત જીવનની ચાવી - સમયપાલન

નિયમપૂર્વક અને સમયસર કામ કરવાથી બધાં કામ સારી રીતે પૂરાં થાય છે. જીવનમાં સમયપાલનનું ખૂબ મહત્ત્વ છે. તેના વગર કામ અધૂરાં રહી જાય છે.

જ્યારે કામ સારી રીતે પૂરું થઈ જાય છે ત્યારે આત્મસંતોષ થાય છે અને મનમાં ઉત્સાહ પેદા થાય છે. જો કામ પૂરું ના થાય તો અસંતોષ તથા ગ્લાનિ થાય છે. વિચારવાન લોકો હંમેશાં સમયનું ધ્યાન રાખે છે. અમેરિકાના પ્રથમ રાષ્ટ્રપતિ જ્યોર્જ વૉશિંગ્ટન સમયનું ચુસ્ત રીતે પાલન કરતા હતા. એકવાર તેમણે કેટલાક મહેમાનોને ત્રણ વાગે ભોજન માટે બોલાવ્યા. ૩.૩૦ વાગ્યે રાષ્ટ્રપતિને સૈનિક કમાંડરોની એક જરૂરી બેઠકમાં ભાગ લેવાનો હતો. બરાબર ત્રણ વાગે ભોજન પીરસવામાં આવ્યું, પરંતુ ત્યાં સુધી એક પણ મહેમાન આવ્યો નહોતો. વૉશિંગ્ટનને એક વાર તો વિચાર આવ્યો કે મહેમાનોની રાહ જોઉં, નહિ તો તેમને ખોટું લાગશે, પરંતુ જો રાહ જુએ તો મહત્ત્વપૂર્ણ બેઠકમાં જઈ ના શકાય, આથી રાષ્ટ્રપતિએ સમયપાલનને મહત્ત્વ આપ્યું અને નોકરને કહ્યું કે બાકીની પ્લેટો લઈ લે. હું એકલો જ ભોજન કરીશ. જ્યારે વૉશિંગ્ટન ભોજન કરી રહ્યા હતા ત્યારે મહેમાનો આવી ગયા. તેમણે મોડા આવવા બદલ ખેદ પ્રગટ કર્યો, પરંતુ તેમની રાહ ન જોવા બદલ અસંતોષ પણ પ્રગટ કર્યો. મહેમાનો ભોજન માટે બેઠા. એટલામાં તો વૉશિંગ્ટન પોતાનું ભોજન પૂરું કરીને મિટિંગમાં જતા રહ્યા.

મહેમાનોને એ વાતનું દુખ હતું કે પંદર મિનિટ પણ તેમની રાહ ન જોઈ. વળી વૉશિંગ્ટન પોતાનું ભોજન પૂરું કરીને તરત જ ત્યાંથી જતા રહ્યા, તેથી તેઓ વધારે દુખી થઈ ગયા. ગમે તે રીતે ભોજન પૂરું કરીને તેઓ પણ પોતાને ઘેર પાછા ફર્યા.

સૈનિક કમાંડરોની બેઠકમાં પહોંચતાં જ તેમને ખબર પડી કે જો તેઓ સમયસર ના આવત તો અમેરિકાના એક ભાગમાં ભયંકર વિદ્રોહ થઈ જાત. તેમના સમયસર પહોંચવાના કારણે સ્થિતિને સંભાળી લેવામાં આવી અને ધન તથા જનની બહુ મોટી હાનિ થતાં બચી ગઈ.

મહેમાનોને થોડા સમય પછી જ્યારે એ વાતની ખબર પડી ત્યારે તેમને નિયમિતતા તથા સમયપાલનનું મહત્ત્વ સમજાયું. આળસ, પ્રમાદ કે ઢીલ રાખવાથી ભયંકર નુકસાનને રોકી શકાય છે અને સારી રીતે જીવન જીવી શકાય છે.

તેઓ ફરીથી રાષ્ટ્રપતિને ઘેર ગયા અને તે દિવસે મોડા પડવા બદલ તેમની ક્ષમા માગી. રાષ્ટ્રપતિએ કહ્યું કે એમાં ક્ષમા માગવા જેવી કોઈ વાત નથી, પરંતુ જેમણે પોતાના જીવનની વ્યવસ્થા અને પરિવાર, સમાજ તથા દેશની ઉન્નતિ કરવી હોય તેમણે સમયનું કડકાઈથી પાલન કરવું જોઈએ.

પ્રશ્નો - ૧. સમયપાલનને વ્યવસ્થિત જીવનની ચાવી શા માટે કહેવામાં આવી છે?

૨. મહેમાનો અપ્રસન્ન થવાનું શું કારણ હતું?

સ્વાધ્યાય - એક માનસિક યોગ

જે રીતે શરીરને સ્વસ્થ અને મજબૂત બનાવી રાખવા માટે પૌષ્ટિક ભોજનની જરૂર પડે છે એ જ રીતે મન તથા બુદ્ધિને સ્વસ્થ રાખવા માટે ઉત્તમ સાહિત્યનો સ્વાધ્યાય જરૂરી છે.

માનવજીવનને સુખી, ઉન્નત તથા સુસંસ્કારી બનાવવા માટે સદ્ગ્રંથોનો સ્વાધ્યાય (અધ્યયન, મનન અને ચિંતન) કરવો અત્યંત જરૂરી છે કારણ કે તે માણસનો હિતેચ્છુ મિત્ર છે અને આત્માને તૃપ્ત તથા પુષ્ટ કરે છે. એનાથી આદર્શ જીવન જીવવાની પ્રેરણા મળે છે અને સમસ્યાઓનું સમાધાન થાય છે. તે ચરિત્રનિર્માણમાં મદદરૂપ બને છે.

વિશ્વમાં જેટલા મહાપુરુષો, વૈજ્ઞાનિકો, ઋષિઓ, મહર્ષિઓ, શિક્ષણકારો, સંશોધકો વગેરે થયા છે તે બધા સ્વાધ્યાયશીલ હતા. સારા સાહિત્યનો સ્વાધ્યાય કલ્પવૃક્ષની જેમ ફળદાયક હોય છે. અશ્લીલ તથા જાદૂઈ સાહિત્ય ફક્ત મનોરંજન આપે છે. તેનાથી માણસનું પતન થાય છે અને તે પાપી બને છે. પ્રિય બાળકો, જો તમારે ઉન્નત અને સન્માનનીય બનવું હોય તો આળસપ્રમાદ છોડીને નિયમિત સ્વાધ્યાય કરો. શાસ્ત્રોમાં કહ્યું છે કે "સ્વાધ્યાયાત્ મા પ્રમદઃ".

મિત્રો ! શરીરને સ્વસ્થ અને મજબૂત રાખવા માટે જે રીતે પૌષ્ટિક ભોજનની જરૂર પડે છે એ જ રીતે મન અને બુદ્ધિને સ્વસ્થ તથા તેજસ્વી બનાવવા માટે ઉત્તમ ગ્રંથોનો સ્વાધ્યાય જરૂરી છે. ગીતામાં ભગવાન કૃષ્ણે સ્વાધ્યાયને વાણીનું તપ કહ્યું છે. સ્વાધ્યાયનો એક અર્થ પોતાનું અધ્યયન કરવું એવો પણ થાય છે.

શક્તિશાળી અને ઉન્નત બનવાની ભાવના એક આધ્યાત્મિક પુરુષાર્થ છે. જેનાથી વિજય મળે તે સાધનાને શક્તિ કહે છે. ગૌતમ બુદ્ધે ભૌતિક ચીજોનો ત્યાગ કરી સાધના કરી તો તેઓ શક્તિવાન બન્યા. ગાંધીજીએ પોતાની માનસિક તથા આધ્યાત્મિક શક્તિથી અંગ્રેજોને આ દેશ છોડવા મજબૂર કર્યા.

વિચારોની શક્તિ અલૌકિક છે. માણસના ઉત્થાન - પતનનું કારણ તેના વિચારો જ હોય છે. આજે સમાજ તથા દેશની જે અવદશા થઈ છે તે આપણા નિકૃષ્ટ વિચારોનું તથા જીવનમૂલ્યોના હ્રાસનું જ પરિણામ છે. સમાજ તથા દેશને ફરીથી ઉન્નત બનાવવા માટે નિયમિત રૂપે ઉત્તમ ગ્રંથોનો સ્વાધ્યાય જરૂરી છે.

માણસમાં સાહિત્યના વાંચનથી વિચારોની યોગ્યતા વધે છે. સાહિત્યમાં સમાજને બદલવાની શક્તિ હોવી જોઈએ. સાહિત્ય સમાજનું દર્પણ છે. સાહિત્ય એવું હોવું જોઈએ કે જેનાથી મનુષ્યનું

ચિંતન, ચરિત્ર તથા વ્યવહાર ઊંચાં બને અને લોકોમાં નૈતિક મૂલ્યોનો વિકાસ થાય. સ્વામી વિવેકાનંદે કહ્યું છે, "આજનું શિક્ષણ તથા સાહિત્ય વિદ્યાર્થીઓને નકારાત્મક વિચારો આપે છે." આનો અર્થ એ છે કે આજે વિદ્યાર્થીઓને સ્વાર્થી, અહંકારી તથા તણાવગ્રસ્ત બનાવે તેવા વિચારો તેમને પ્રાપ્ત થઈ રહ્યા છે. આજે જે લોકો સમાજ વિરોધી, અનૈતિક, ભ્રષ્ટ તથા ગુનાહિત પ્રવૃત્તિઓમાં લિપ્ત છે તેઓ ઉચ્ચશિક્ષિત જોવા મળ્યા છે. માત્ર શ્રેષ્ઠ સાહિત્યના અધ્યયનથી જ યુવાઓમાં સકારાત્મક અને ઉન્નતિશીલ વિચારો પેદા થાય છે. જે સાહિત્યના વાંચનથી મન તથા હૃદય ફૂલની જેમ સુગંધિત તથા સુવિકસિત બને અને સમસ્યાઓનું સમાધાન કરે એવું જ સાહિત્ય શ્રેષ્ઠ છે. એવા સાહિત્યથી વ્યક્તિ તથા રાષ્ટ્રની શક્તિ વધે છે. હિન્દી સાહિત્યરચનાના મધ્યકાળને સર્વશ્રેષ્ઠ કહી શકાય, જેમાં વ્યક્તિ, સમાજ તથા રાષ્ટ્રના નિર્માણની સાથે સાથે સાંસ્કૃતિક ગુણો તથા ચરિત્રનિર્માણના સિદ્ધાંતોનું, ધર્મઅધર્મ તથા પાપપુણ્યનાં સૂત્રોનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે. તેણે સમાજના ઉત્થાન તથા ધાર્મિક એકતાનાં સૂત્રો પ્રદાન કર્યાં છે.

સ્વાધ્યાયમાં પ્રમાદ ના કરો. ભારતીય સંસ્કૃતિમાં સ્વાધ્યાય તથા સત્સંગને જેટલું મહત્ત્વનું સ્થાન મળ્યું છે એટલું બીજે ભાગ્યે જ જોવા મળે. નિયમિત સ્વાધ્યાય બૌદ્ધિક પ્રખરતા વધારે છે તથા અંતરની શુદ્ધિ કરીને આત્મબળ વધારે છે. જે વિદ્યાર્થીઓ સ્વાધ્યાયશીલ હોય છે તેઓ જ ઉચ્ચગુણ સાથે પરીક્ષા પાસ કરે છે અને ઊંચું પદ પ્રાપ્ત કરે છે. સ્વાધ્યાય એક સાધના છે, તપ છે. જે જેટલો વધારે સ્વાધ્યાય કરે છે તેટલી જ તેને વધારે સફળતા મળે છે. વ્યક્તિત્વને પવિત્ર તથા સંસ્કારવાન અને મન, બુદ્ધિ, ચરિત્ર તથા વ્યવહારને શ્રેષ્ઠ બનાવવાં હોય તો શ્રેષ્ઠ સાહિત્યનો સ્વાધ્યાય જ સર્વોત્તમ ઉપાય છે.

સારું મિત્રો, એ બતાવો કે આજે સમસ્યાઓનું સમાધાન કરી શકે, વ્યક્તિત્વનિર્માણ કરી શકે એવું; સ્વાધ્યાય, શિક્ષણ, સંસ્કૃતિ અને આધ્યાત્મિક વિજ્ઞાન સંબંધી સાહિત્ય ક્યાં મળશે ?

મિત્રો ! એવું સાહિત્ય રામકૃષ્ણ મિશન, યુગનિર્માણ યોજના, મથુરા, અરવિંદ મિશન, ગીતાપ્રેસ, ગોરખપુર વગેરે અનેક સંસ્થાઓના સાહિત્યસ્ટોલ પરથી મળી શકશે.

પ્રશ્નો -

૧. "આજનું શિક્ષણ તથા સાહિત્ય વિદ્યાર્થીઓને નકારાત્મક વિચારો આપે છે" આ કોનું કથન છે ?

૨. સ્વાધ્યાયના મહત્ત્વ પર ટૂંકમાં લખો.

૩. રાષ્ટ્ર તથા સમાજનો પ્રાણ કોને કહેવામાં આવ્યો છે ?

૪. સ્વાધ્યાયનો અર્થ શો છે ? કેવાં પુસ્તકોનો સ્વાધ્યાય કરવો જોઈએ ?

ૐ માંગલિક પ્રતીક ૐ અને સ્વસ્તિક

પ્રતીકોની પાછળ એક સૂક્ષ્મભાવ છુપાયેલો હોય છે. તેને જાગ્રત કરવા માટે મૂર્તિઓ, નદી, પર્વત, વૃક્ષ, પશુપક્ષી, ઘંટી, ચૂલો, ખાંડણિયો તથા પાકની પૂજા કરવામાં આવે છે. ભાવસંવેદનાઓને જગાડી તેમને શુદ્ધ કરવા માટે અધ્યાત્મવેત્તાઓએ આ પ્રતીકોને યોગ્ય અને જરૂરી માન્યાં છે. વિચાર સૂક્ષ્મ છે. તેમની કોઈ આકૃતિ હોતી નથી, પરંતુ કલમથી લખીને તેમને સાકારરૂપ આપી શકાય છે. કોઈપણ મૂર્તિની પાછળ આવા જ ભાવપૂર્ણ વિચાર રહેલા હોય છે.

નિરાકારવાદીઓ પણ પોતાની શ્રદ્ધા વ્યક્ત કરવા કેટલાંય પ્રતીકોનો ઉપયોગ કરે છે. ખ્રિસ્તીઓ ક્રોસનું સન્માન કરે છે. મુસલમાનો કાબા તરફ મોં કરીને નમાજ પઢે છે અને મક્કા જઈને સંગે અવસદને ચુંબન કરીને પોતાની યાત્રાને સફળ માને છે. તેઓ મસ્જિદને ખુદાનું ઘર માને છે. આ માન્યતા પણ પ્રતીકપૂજા છે. હિંદુઓ પણ મંદિરમાં જઈને મૂર્તિપૂજા કરે છે. શીખોની શ્રદ્ધા તથા આસ્થાનું પ્રતીક ગુરુદ્વારા છે. આ જ ભાવથી રાષ્ટ્રધ્વજનું અભિવાદન અને સન્માન કરવામાં આવે છે. આર્યસમાજીઓ અને પારસીઓ અગ્નિપૂજા કરે છે.

ભારતીય ધર્મ તથા સંસ્કૃતિમાં પ્રતીકપૂજાના માધ્યમમાં ઉપકારી પદાર્થો, શક્તિઓ તથા વ્યક્તિઓ પ્રત્યે કૃતઘ્નતાનો ભાવ સમાયેલો છે. દેવોની ઉપાસનાથી પ્રેરણા મેળવીને માણસ દિવ્યગુણોથી સંપન્ન બની શકે એ જ ઉદ્દેશ્યથી પૂજાઉપાસનાનું વિધાન કરવામાં આવ્યું છે.

સ્વસ્તિક વૈદિક સંસ્કૃતિનું એક મહત્ત્વનું પ્રતીક છે. તેનો અર્થ ચિરંતન સત્ય, શાશ્વત શાંતિ અને અનંત સૌંદર્ય માનવામાં આવે છે. વૈદિકકાળથી સ્વસ્તિકની પરંપરા ચાલી આવી છે. રામાયણ તથા મહાભારતકાળનાં નામ સ્વસ્તિક નામથી પ્રસિદ્ધ છે.

સામુદ્રિક શાસ્ત્ર પ્રમાણે તે એક માંગલિક ચિહ્ન છે. તેને ખૂબ શુભ માનવામાં આવે છે. સ્વસ્તિક વેદો જેટલો જ જૂનો છે. વેદોમાં પ્રકાશ, કલ્યાણ તથા દીર્ઘાયુના અર્થમાં અનેક સ્થળે સ્વસ્તિકનો પ્રયોગ જોવા મળે છે, જેમ કે 'સ્વસ્તિવાચનમ્'.

સ્વસ્તિકનો વસ્તુઓના નામકરણમાં પણ પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે. રામાયણકાલીન જહાજો પર સ્વસ્તિકનું ચિહ્ન અંકિત હતું. બૌદ્ધ અને જૈન પ્રાચીનગુફાઓમાં સ્વસ્તિકનું ચિત્રણ જોવા મળે છે. જૈનોના સમગ્ર કર્મવિધાનનો આધાર સ્વસ્તિક છે. બૌદ્ધધર્મમાં પણ તેને અત્યંત પૂજ્ય માનવામાં આવે છે. અમરાવતીના સ્તૂપો પર; ચીન, જાપાન વગેરે દેશોમાં બુદ્ધનાં ચરણોની સાથે સાથે સ્વસ્તિકનો પણ પ્રચાર થયો. અનેક દેશોના સિક્કાઓ પર સ્વસ્તિકનું ચિહ્ન જોવા મળે છે. વિશ્વવ્યાપી, કલ્યાણકારીના રૂપમાં ભારતીય સ્વસ્તિક આજે પણ પ્રચલિત છે. ઑસ્ટ્રેલિયા અને

ન્યુઝીલેન્ડમાં ભાવરી જાર્મના લોકો સ્વસ્તિકને શુભ પ્રતીક માને છે. જાપાનમાં પવિત્ર જળથી ભરેલા ઘડા પર સ્વસ્તિકનું ચિહ્ન બનાવવામાં આવે છે. કોરિયામાં પાલખી પર સ્વસ્તિક ચીતરેલો જોવા મળે છે. ચીનમાં સ્વસ્તિક અસંખ્યતાનું પ્રતીક છે. તિબેટના લોકો પોતાના શરીર પર સ્વસ્તિક છુંદાવે છે. ઇટાલી, અલ્જિરિયા તથા ઈજિપ્તમાં તેનો ઘણો પ્રચાર થયો છે. ગ્રીસમાં માટી, પિત્તળ તથા સોનાનાં વાસણો પર સ્વસ્તિકનું ચિહ્ન બનાવવામાં આવે છે. સાઇપ્રસ ટાપુના દેવોની મૂર્તિઓ પર સ્વસ્તિક ચિહ્ન બનાવવામાં આવે છે.

ખ્રિસ્તીઓનો ક્રોસ સ્વસ્તિકનું જ રૂપાંતર છે. ૐ શબ્દની રચના અને આકારની સમીક્ષા કરતાં સ્વસ્તિક અને ૐ માં ઘણી સમાનતા જોવા મળે છે. ૐ અખંડ ચિદાનંદની સત્તાનું પ્રતીક છે, ભગવાનનું અક્ષર રૂપ છે. તેથી સ્વસ્તિક જ ૐ રૂપમાં પરમાત્માનું પ્રતીક છે એવું માનવામાં આવે છે. ગીતાના અગિયારમા અધ્યાયમાં ૐ ની મહત્તા ભગવાન વાસુદેવે બતાવી છે. તેને પોતાનું સ્વરૂપ તથા પ્રાર્થના, તપ, યજ્ઞ અને વેદમંત્રોનો પ્રારંભિક અક્ષર કહ્યો છે.

દિવાળી પર લક્ષ્મીપૂજામાં સ્વસ્તિકને પ્રધાનતા આપવામાં આવે છે તે બધા જાણે છે. તેના વગર લક્ષ્મીપૂજન અધૂરું ગણાય છે. ભારતવર્ષમાં વણિક સમાજમાં સ્વસ્તિકનો ઉપયોગ વિશેષ રૂપે થાય છે. ઘરનું દ્વાર, તિજોરી, ચોપડા વગેરે પર લક્ષ્મીજીની પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત કરવાના ઉદ્દેશ્યથી સિંદૂરથી સ્વસ્તિક બનાવવામાં આવે છે. ગુજરાત તથા મહારાષ્ટ્રમાં દરેક પર્વ પર ઘરના ઉંબરા પર સ્વસ્તિક પાડવાને ખૂબ શુભ તથા મંગલકારી માનવામાં આવે છે. બૌદ્ધ તથા જૈનોની જેમ શીખધર્મમાં પણ તેનું મહત્ત્વ છે.

સ્વસ્તિકમાં વ્યષ્ટિ અને સમષ્ટિના કલ્યાણનો ભાવ રહેલો છે. સ્વસ્તિક અનાદિ છે. ૐ અને સ્વસ્તિક ભારતીય સંસ્કૃતિનાં એવાં બે પ્રતીકો છે, જે વિશ્વબ્રહ્માંડને પોતાની અંદર સમાવી લે છે.

લગ્નની આમંત્રણપત્રિકાઓમાં સ્વસ્તિકને સ્થાન આપવાની પાછળ એક મનોવૈજ્ઞાનિક પાસું પણ છે. સ્વસ્તિક જોઈને મનમાં સાત્ત્વિક ભાવ જાગે છે. કર્ણાટકમાં સ્વસ્તિક નામનું વ્રત પ્રસિદ્ધ છે. મનુષ્યની સાચી ઉન્નતિ તથા સંસારમાં શાંતિ સ્વસ્તિકની ધારણા વગર શક્ય નથી. આપણે તેના મહત્ત્વ તથા સંદેશને સમજીને તેનો સ્વીકાર કરવો જોઈએ. તે આપણી સંસ્કૃતિની ઓળખ છે.

પ્રશ્નો -

૧. સ્વસ્તિકમાં કોના કલ્યાણનો ભાવ રહેલો છે?

૨. તમે માંગલિક કાર્યોમાં ૐ તથા સ્વસ્તિકનો ઉપયોગ ક્યારે કરો છો અને શા માટે?

૩. વૈદિક સંસ્કૃતિનું એક અત્યંત મહત્ત્વનું પ્રતીક કયું છે?

ક્રાંતિકારી ચંદ્રશેખર આઝાદ

ભારતના સ્વતંત્રતા સંગ્રામમાં યુવાન ક્રાંતિકારીઓનો ફાળો બહુ મોટો હતો. આજનો યુવાન ભારતના ઉજ્જવળ ભવિષ્યનું નિર્માણ કરવાનો સંકલ્પ જ્યારે લેશે અને ભારતમાતાના ગૌરવની ફરીથી સ્થાપના કરવા માટે નિશ્ચય કરશે ત્યારે જ એ બલિદાની યુવાનોના આત્માને શાંતિ અને પ્રસન્નતા મળશે.

બનારસમાં ૧૯૨૧ના ડિસેમ્બર મહિનામાં એક જગ્યાએ અંગ્રેજ પોલીસો સત્યાગ્રહીઓને દંડાથી મારી રહ્યા હતા. તેઓ તેમને પકડીને ઘસડી રહ્યા હતા. પોતાની નજર સામે આવું બધું થતું જોઈને કિશોર ચંદ્રશેખરનું લોહી ઊકળી ઉઠ્યું. ગુસ્સે થઈને ચંદ્રશેખરે પોલીસ અધિકારીને પથ્થર માર્યો. તે તેના માથામાં વાગ્યો. અધિકારી લોહીલુહાણ થઈ ગયો. આ ઘટનાથી પોલીસોમાં ખળભળાટ મચી ગયો. હવે પથ્થર મારનારની શોધ શરૂ થઈ. ચંદ્રશેખર તો ક્યારનાય ત્યાંથી પલાયન થઈ ગયા હતા, પરંતુ એક પોલીસવાળાએ તેમના કપાળ પરનું તિલક જોઈ લીધું હતું. પોલીસની ટુકડી નગરમાં તપાસ કરવા લાગી અને અંતે તેઓ ચંદ્રશેખરને ઘેર પહોંચી ગયા.

ઓરડામાં દેશભક્તિનું વાતાવરણ હતું. ચંદ્રશેખરના માથા પર તિલક જોઈને સિપાઈ ઓળખી ગયો કે આ તે જ છોકરો છે. સિપાઈઓએ તેમની ધરપકડ કરી. તેમને પોલીસથાણે લઈ જઈને કોટડીમાં પૂરી દીધા. શિયાળાના દિવસો હતા. કડકડતી ઠંડી પડી રહી હતી. રાત્રે તેમને ઓઢવા માટે કશું આપવામાં ના આવ્યું. રાત્રે ઠંડી ખૂબ વધી રહી હતી. થાણાના ઈન્ચાર્જે વિચાર્યું કે છોકરો ઠંડીમાં ઠરી ગયો હશે. ચાલ, જરા જોઈ આવું. તેણે ત્યાં જઈને જોયું તો ચંદ્રશેખર લંગોટ પહેરીને દંડ કરી રહ્યા હતા. તેમના શરીરમાંથી પરસેવો નીતરી રહ્યો હતો. તે જોઈને ઈન્ચાર્જ નવાઈ પામ્યો. તે ચૂપચાપ થોડીવાર સુધી તેમને જોતો રહ્યો, પછી પાછો વળી ગયો. બીજા દિવસે ચંદ્રશેખરને અદાલતમાં લઈ જવામાં આવ્યા. મેજિસ્ટ્રેટે ચંદ્રશેખરને પૂછ્યું કે છોકરા,

તારું નામ શું છે ? ચંદ્રશેખરે નીડરતાથી જવાબ આપ્યો, 'આઝાદ.' પિતાનું નામ ? "સ્વતંત્રતા."

મેજિસ્ટ્રેટ આવા જવાબો સાંભળીને દંગ રહી ગયો. તેણે ત્રીજો પ્રશ્ન પૂછ્યો, "તારું ઘર ક્યાં છે ?" "જેલખાનામાં."

આવો જવાબ સાંભળીને મેજિસ્ટ્રેટ રાતોપીળો થઈ ગયો. ગુસ્સે થઈને ચંદ્રશેખરને નેતરના પંદર ફટકા મારવાનો દંડ કર્યો. નેતરના દંડાનો માર બહુ ભયંકર હોય છે. પંદર દંડાની સજાથી શરીર પરની ચામડી પણ નીકળી જાય.

જલ્લાદના હાથે તેલ પિવડાવેલો નેતરનો દંડો જ્યારે શરીર પર પડે છે ત્યારે ચામડી ઊખડી જાય છે. ચંદ્રશેખરને જેલર ગંડાસિંહ સામે રજૂ કરવામાં આવ્યો. લંગોટ સિવાય બાકીનાં બધાં કપડાં ઊતરાવી દીધાં.

જેલર ગંડાસિંહે જલ્લાદને બોલાવીને ફટકા મારવાનું કહ્યું. બીજી બાજુ જેલર ફટકા ગણવા લાગ્યો. જલ્લાદે તેલ પિવડાવેલો નેતરનો દંડો ચંદ્રશેખરની પીઠ પર માર્યો. તેની સાથે જ વીર ચંદ્રશેખરે જયઘોષ કર્યો - "ભારતમાતાકી જય" પહેલા ફટકાથી જ પીઠ પરની ચામડી ઊખડી ગઈ, છતાં ચંદ્રશેખરના મોઢામાંથી ઊંહકારો પણ ના નીકળ્યો. જેલરે ફરીવાર કહ્યું - બે. જલ્લાદે બીજી વાર દંડો ફટકાર્યો. તેની સાથે જ અવાજ ગુંજી ઉઠ્યો - "ભારતમાતાકી જય." શરીરમાંથી લોહી નીકળવા લાગ્યું, એમ છતાં ચંદ્રશેખરના ચહેરા પર દુખનો કોઈ ભાવ નહોતો. ગંડાસિંહે ત્રીજી વાર કહ્યું - ત્રણ. જલ્લાદે પૂરી શક્તિથી ત્રીજો ફટકો માર્યો, એમ છતાં ચંદ્રશેખરે સિંહનાદ કર્યો - "ભારતમાતાકી જય." ચંદ્રશેખરના ઘામાંથી લોહી તથા માંસ બહાર નીકળી રહ્યું હતું, છતાં આઝાદીનો મતવાલો ચંદ્રશેખર સંપૂર્ણ શાંત હતો.

અદાલતમાં બધા લોકો દિગ્મૂઢ થઈ ગયા હતા. જલ્લાદ ફટકા મારતો જતો હતો. દરેક ફટકે આઝાદ જયઘોષ કરતા. તે તેનો અવાજ બધાને હચમચાવી નાખતો. દીવાલો પણ પડઘો પાડતી - "ભારતમાતાકી જય."

ચંદ્રશેખરનું આખું શરીર લોહીલુહાણ થઈ ગયું. માંસના લોચા બહાર નીકળી ગયા હતા. ચામડી લટકી રહી હતી, છતાં તેમના ચહેરા પર પીડાનો કોઈ અણસાર નહોતો.

ચારેય તરફ એક જ જયઘોષ હતો - "ભારતમાતાકી જય, ઈન્કિલાબ ઝિંદાબાદ." વાતાવરણ નારાઓથી ગુંજી ઉઠ્યું હતું. અદાલતના દરવાજાની બહાર હજારોની સંખ્યામાં લોકોની ભીડ ભેગી થઈ ગઈ હતી. સજા પૂરી થયા પછી ચંદ્રશેખર આઝાદ જેવા બહાર આવ્યા કે તરત જ જનતાએ તેમનું ઉમળકાભર્યું સ્વાગત કર્યું.

"ભારતમાતાકી જય"ના નારા લગાવ્યા તથા બ્રિટિશ રાજ્ય પ્રત્યે વિરોધ પ્રગટ કર્યો. આઝાદ પર ફૂલોની વર્ષા થઈ રહી હતી. આઝાદનું લોહીલુહાણ શરીર ફૂલોના હારથી લદાઈ ગયું હતું.

બનારસના જ્ઞાનવાપી મહોલ્લામાં ક્રાંતિની લહેર ફેલાઈ ગઈ હતી. નેતરના દંડાની ઘટનાએ ચંદ્રશેખરને એક લોકપ્રિય તથા નીડર નેતાના રૂપમાં પ્રસિદ્ધ કરી દીધા હતા. ખરેખર તો આ ઘટના ચંદ્રશેખરના ભાવિ ક્રાંતિકારી જીવન માટે પહેલું પગથિયું હતું. આ ઘટના પછી ચંદ્રશેખર 'આઝાદ' બન્યા હતા.

પ્રશ્નો -

૧. ચંદ્રશેખરે મેજિસ્ટ્રેટને પોતાનો પરિચય કયા રૂપમાં આપ્યો ?

૨. નેતરના દંડાનો માર ખાતી વખતે ચંદ્રશેખરના મોંમાંથી કયા શબ્દો નીકળ્યા ?

૩. ચંદ્રશેખરનું જન્મસ્થળ કયું હતું ?

શિવાજીને શિખામણ મળી

તે દિવસોમાં શિવાજી છાપામાર યુદ્ધ કરી રહ્યા હતા. તેઓ એક રાત્રે થાકીને લોથપોથ થઈ ગયા અને એક ડોસીની ઝૂંપડીએ જઈ પહોંચ્યા. ભૂખથી વ્યાકુળ થયેલા શિવાજીએ કંઈક ખાવાનું માગ્યું. ડોસીના ઘરમાં કોદરી હતી. તેણે પ્રેમથી તે રાંધી અને શિવાજી સામે પતરાળામાં પીરસી. ભૂખથી વ્યાકુળ બનેલા શિવાજી જલદી જલદી ખાવા ગયા તેમાં આંગળીએ દાઝ્યા. ડોસી જોઈ રહી હતી. તેણે કહ્યું કે સિપાઈ, તું પણ શિવાજી જેવો મૂર્ખ છે. શિવાજી આ સાંભળીને ચોંક્યા. તેમણે ડોસીને પૂછ્યું કે માતા, મારી મૂર્ખતા બતાવો અને સાથે શિવાજીની મૂર્ખાઈ પણ જણાવો.

ડોસીને કહ્યું, "તેં ધાર પરની થોડીક ઠંડી કોદરી ખાવાના બદલે વચમાં જ હાથ નાખ્યો અને એના પરિણામે તું દાઝ્યો. આવી જ મૂર્ખાઈ શિવાજી પણ કરે છે. તે દૂરદૂર આવેલા નાના કિલ્લાઓને સહેલાઈથી જીતીને પોતાની શક્તિ વધારવાના બદલે સીધો મોટા કિલ્લા પર હુમલો કરે છે અને એના લીધે હારે છે." શિવાજીને પોતાની નિષ્ફળતાનું કારણ સમજાઈ ગયું. તેમણે એ ડોસીમાની શિખામણ માની અને પહેલાં નાના કિલ્લાઓને લક્ષ્ય બનાવી જીતવા માંડ્યા. એ નાની નાની સફળતાઓ મળવાથી તેમની શક્તિ વધી અને તેમને વિજય મળતો ગયો.

વનસ્પતિ વિજ્ઞાનના જન્મદાતા -

જગદીશચંદ્ર બોઝ

"શ્રીમાન બોઝે વનસ્પતિ વિજ્ઞાનનાં જે અમૂલ્ય તથ્યો સંસારને આપ્યાં છે એમાંના દરેક માટે વિજયસ્તંભની સ્થાપના કરવી યોગ્ય રહેશે." આ શબ્દો પ્રખ્યાત વૈજ્ઞાનિક આઈન્સ્ટાઈને વનસ્પતિ વિજ્ઞાનના જન્મદાતા સર જગદીશચંદ્ર બોઝ વિશે કહ્યા હતા.

વૈજ્ઞાનિક જગદીશચંદ્રનો જન્મ ૩૦ નવેમ્બર, ૧૮૫૮ના રોજ ઢાકા જિલ્લાના વિક્રમપુર ગામમાં થયો હતો. પિતાએ પોતાના પુત્રને શહેરની કોઈ મોટી નિશાળમાં ભણવા મોકલવાના બદલે ગામની શાળામાં જ ભણાવ્યો. ગામની નિશાળમાં જ તેમને સાચી માનવતાના પાઠ ભણવા મળ્યા તથા તેઓ પ્રકૃતિને પ્રેમ કરતાં શીખ્યા. જગદીશચંદ્ર ખૂબ જિજ્ઞાસુ હતા અને બચપણથી જ સાહસિક કાર્યો કરવામાં તેમને ખૂબ રસ હતો.

ગામની નિશાળમાં અભ્યાસ પૂરો કરીને કલકત્તાની સેન્ટ ઝેવિયર કૉલેજમાંથી તેમણે બી.એ.ની પરીક્ષા પાસ કરી. તેમની ઈચ્છા ઈંગ્લેન્ડ જઈને આઈ.સી.એસ.ની પરીક્ષા પાસ કરવાની હતી, પરંતુ તેમના પિતા તેમને સરકારી ઑફિસર બનાવવાના બદલે વિજ્ઞાનના ક્ષેત્રમાં આગળ વધારીને દેશસેવાને યોગ્ય બનાવવા ઈચ્છતા હતા. એના પરિણામે જગદીશચંદ્ર બોઝે ઈંગ્લેન્ડ જઈને લંડન વિશ્વવિદ્યાલયમાંથી બી.એસ.સી.ની પરીક્ષા પાસ કરી અને સ્વદેશ પાછા ફર્યા.

સ્વદેશ પાછા ફરતાં તેમને કલકત્તાની પ્રસિડેન્સી કોલેજમાં ભૌતિકશાસ્ત્રના પ્રોફેસર નીમવામાં આવ્યા. તે વખતે તેમની ઉંમર પચ્ચીસ વર્ષની હતી. તે જમાનામાં અંગ્રેજ અને ભારતીય પ્રાધ્યાપકોના પગારમાં ખૂબ ભેદભાવ રાખવામાં આવતો હતો. અંગ્રેજ પ્રાધ્યાપકને જેટલો પગાર મળે તેના ત્રીજા ભાગનો પગાર ભારતીય પ્રાધ્યાપકોને આપવામાં આવતો હતો. સ્વાભિમાની અને રાષ્ટ્રપ્રેમી જગદીશચંદ્રને આ નીતિ ખૂબ ખટકી. તેમણે તેની વિરુદ્ધ શાંત આંદોલન શરૂ કર્યું. પોતાનું ભણાવવાનું કાર્ય તેઓ નિયમિત રૂપે કરતા રહ્યા, પરંતુ ત્રણ વર્ષ સુધી તેમણે પગાર ના લીધો. તેમને ખૂબ આર્થિક મુશ્કેલી ભોગવવી પડી, છતાંય તેઓ ડગ્યા નહિ. અંતે તેમનો વિજય થયો. તેમને નિયુક્તિના દિવસથી ત્રણ વર્ષનો અંગ્રેજ પ્રાધ્યાપક જેટલો જ પગાર આપવામાં આવ્યો. પોતાનાં મર્યાદિત સાધનોથી નિરંતર પરિશ્રમ કરીને તેમણે વિજ્ઞાનજગતને ઘણુંબધું આપ્યું છે.

માર્કોની પહેલાં જ જગદીશચંદ્ર બોઝે કલકત્તાના કલેકટરની હાજરીમાં તાર વગર સંદેશો મોકલવાનો સફળ પ્રયોગ કરી બતાવ્યો હતો. ગુલામ દેશના નિવાસી હોવાના કારણે આપણું એ દુર્ભાગ્ય હતું કે આ શોધનું શ્રેય માર્કોનીને મળ્યું. એકવાર જગદીશચંદ્ર વિદ્યુતતરંગો વિશે સંશોધન

કરી રહ્યા હતા. તે વખતે તેમણે જોયું કે કેટલીક ધાતુઓમાં વિદ્યુતતરંગોના કારણે વારંવાર થાક પેદા થાય છે. થોડો આરામ કર્યા પછી યંત્ર ફરીથી પહેલાંની જેમ પોતાનું કાર્ય શરૂ કરી દે છે. આના પર વિચાર કરતાં કરતાં તેમણે શોધ કરી કે ભૌતિક કારણોની જેવી પ્રતિક્રિયા જીવોમાં થાય છે એવી જ પ્રતિક્રિયા ધાતુ વગેરે જડ વસ્તુઓમાં પણ થાય છે.

ડૉ. બોઝે આ બાબતને સિદ્ધ કરીને બતાવ્યું કે પ્રાણીજગતની જેમ જ વનસ્પતિજગત પણ ભૌતિક કારણોથી પ્રભાવિત થાય છે. તેઓ સૂતાં-જાગતાં અને ખાતાં-પીતાં સુખદુખનો અનુભવ કરે છે. તે માટે તેમણે કેટલાંક યંત્રો બનાવ્યાં. તેમણે છોડવાઓમાં થતા સૂક્ષ્મ આંતરિક પરિવર્તનની શોધ માટે રેઝોનન્ટ રેકોર્ડર નામનું યંત્ર બનાવ્યું. એ સાધનની મદદથી ડૉ. બોઝે શોધી કાઢ્યું કે છોડવાઓને પણ ઝટકો લાગે છે, થાક લાગે છે તથા ઊંઘ આવે છે. તેમની ઉપર ઝેરી પદાર્થોની અસર પણ થાય છે. ડૉ. બોઝે છોડવાઓની વૃદ્ધિને માપવા માટે ક્રેસ્કોગ્રાફ નામનું યંત્ર બનાવ્યું. છોડવાઓમાં ક્લોરોફિલ દ્વારા પોતાનું ભોજન પોતે જ તૈયાર કરવાની ક્રિયાની શોધ માટે તેમણે ફોટોસિન્થેટિક રેકોર્ડર નામનું મહત્ત્વનું સાધન પણ બનાવ્યું.

તેમની પ્રતિભાનું અંગ્રેજોએ ખૂબ સન્માન કર્યું. તેમને લંડનની રોયલ સોસાયટીના સભ્યપદથી સન્માનિત કરવામાં આવ્યા, પરંતુ તેમને સાચું સન્માન તો આપણે ભારતીયો વૈજ્ઞાનિક પ્રગતિમાં અગ્રેસર બનીને જ આપી શકીએ.

પ્રશ્નો -

૧. જગદીશચંદ્ર બોઝનો જન્મ ક્યાં અને ક્યારે થયો હતો ?

૨. લંડનથી પાછા ફર્યા પછી જગદીચંદ્રને કઈ કોલેજમાં પ્રાધ્યાપક બનાવવામાં આવ્યા ?

૩. ડૉ. બોઝે કયા વિષયમાં સંશોધન કર્યું અને શું સિદ્ધ કરી બતાવ્યું ?

૪. ડૉ. બોઝને અંગ્રેજોએ કઈ રીતે સન્માનિત કર્યા ?

૫. શું તમે ડૉ. બોઝના વિચારો સાથે સંમત છો ? તમે છોડ તથા વૃક્ષો સાથે કેવો વ્યવહાર કરશો ?

આજે લોકોને નૈતિક મૂલ્યો પરથી વિશ્વાસ ઊઠી ગયો છે, પરિણામે બધે જ અશાંતિ અને અવ્યવસ્થા છવાઈ ગઈ છે. નારીને પ્રાથમિકતા આપવી તે પરિવાર અને સમાજ પર તથા નૈતિક મૂલ્યો પર શ્રદ્ધા તથા આસ્થા પેદા કરવા બરાબર છે. એનાથી સમાજના વાતાવરણને શ્રેષ્ઠ અને સ્વર્ગીય બનાવી શકાશે.

- વાઙ્મય ૨૧/૨.૮૩

ગાયનું દૂધ આરોગ્યવર્ધક

પશુઓમાં ગાયને સૌથી વધારે ઉપયોગી માનવામાં આવી છે કારણ કે -

૧. ગાયનાં નરમાદા બંને સમાન રીતે ઉપયોગી છે.

૨. નાનાં ખેતરો ખેડવા માટે બળદ કરતાં વધારે સારું સાધન બીજું કોઈ નથી.

૩. ગૌમૂત્રનો જંતુનાશક રસાયણ તરીકે ઉપયોગ કરી શકાય છે.

૪. ગાયનાં દૂધ, દહીં, ઘી, મૂત્ર, છાણ વગેરેનો ઉપયોગ આયુર્વેદિક ઔષધી તરીકે થાય છે.

૫. ગાયનું દૂધ સ્વાસ્થ્ય માટે ખૂબ ગુણકારી અને સર્વોત્તમ છે.

દૂધમાં ચરબી જોવાના ભ્રમના કારણે લોકોએ ગાયના બદલે ભેંસો પાળવાનું શરૂ થયું. આનાથી ઊલટું, દુનિયાના સમૃદ્ધ અને પ્રગતિશીલ દેશો જેવા કે અમેરિકા, રશિયા, ડેન્માર્ક, સ્વીટ્ઝરલેન્ડ વગેરે ગાયો પાળે છે. કેટલાક દેશોમાં તો ભેંસ જોવા જ નથી મળતી. જે શ્રેષ્ઠ ગુણોના કારણે ગાયનું દૂધ આખા વિશ્વમાં આરોગ્ય માટે શ્રેષ્ઠ ગણાય છે તેનાં કારણો નીચે પ્રમાણે છે -

૧. આહારશાસ્ત્રીઓએ ગાયના દૂધને સંપૂર્ણ ખોરાક ગણ્યો છે. જો માણસ ખોરાક તરીકે ફક્ત ગાયના દૂધનું સેવન કરે તો તેને શરીર માટે જરૂરી બધાં તત્ત્વો મળી જાય છે. એમાં પ્રોટીન ૦.૯૪, ચરબી ૧.૦૯, ક્ષારો ૧.૬, ચારેય જીવનરક્ષક વિટામિનો ૧.૨૫ હોય છે. ગાયના દૂધમાંથી ચાર ઈંડાં અને ૨૫૦ ગ્રામ માંસમાંથી પ્રાપ્ત થાય તેના કરતાં પણ વધારે શક્તિ મળે છે.

૨. ભેંસના દૂધમાં ચરબી વધારે હોવાના કારણે તે પચવામાં ભારે હોય છે, આથી તે બાળકો, સ્ત્રીઓ, વૃદ્ધો તથા રોગીઓને પોષણ આપવાને બદલે નુકસાન કરે છે. તે કોલેસ્ટ્રોલ વધારે છે. એના કારણે હૃદયરોગ થાય છે, જ્યારે ગાયના દૂધમાંથી મળતી ચરબી શરીરને અનુકૂળ હોય છે અને તે પાચનક્રિયામાં મદદ કરે છે.

૩. નવજાત બાળક માટે માના દૂધનો વિકલ્પ ફક્ત ગાયનું દૂધ જ છે કારણ કે ગાયના દૂધમાં ક્ષારો તથા પાચક રસો પૂરતા પ્રમાણમાં હોય છે. માના દૂધની જેમ જ ગાયનું દૂધ પોષક હોવાના કારણે તેને ગૌમાતા કહેવામાં આવે છે.

૪. ગાયના દૂધમાંથી મળતું પ્રોટીન ઉત્તમ કક્ષાનું હોય છે. તે શરીરના વિકાસ તથા તૂટફૂટ માટે અત્યંત જરૂરી છે. ગાયના દૂધમાં એકવીસ પ્રકારના એમિનો એસિડ જોવા મળે છે. તે પ્રોટીનને વધારે ગુણકારી બનાવે છે.

૫. દૂધની ઉપયોગિતા તથા શ્રેષ્ઠતાનો આધાર ચરબી નથી, પરંતુ તેમાં રહેલા ખનીજક્ષારો તથા રાસાયણિક તત્ત્વો છે. ગાયના દૂધમાં ઘણાં શક્તિવર્ધક તત્ત્વો હોય છે. મુખ્યત્વે તેમાં એન્ઝાઈમ

પેરિવિક્ટેજ, રિટક્ટેડ, લાઈપેઝ, ગેટાલેઝ વગેરે છે. વિટામિન એ-૧, કેરોટિન ડી-ઈ, ટોકોફેરાલ, વિટામિન બી-૧, બી-૨, બી-૩, બી-૪ તથા વિટામિન-સી હોય છે.

૬. ગાયનું દૂધ માત્ર ખોરાક નથી, પરંતુ આયુર્વેદમાં તેને પ્રકૃતિએ આપેલું રસાયણ માનવામાં આવે છે. તે દુર્બળ લોકો તથા રોગીઓને નવજીવન આપે છે. લોહીની ઊણપ, સંગ્રહણી, પાંડુરોગ, પિત્ત, ક્ષયરોગ વગેરેમાં ઔષધીની સાથે સાથે પથ્યના રૂપમાં દૂધનું સેવન કરવાથી જલદી લાભ થાય છે. તે કફ, વાત તથા પિત્તથી થતા રોગોનું શમન કરે છે. બળ તથા આરોગ્ય વધારવામાં ગાયના દૂધને અનુપમ માનવામાં આવ્યું છે. કાળી ગાયનું દૂધ વાતનાશક અને વધારે ગુણવાળું હોય છે. પીળી(લાલાશ પડતો પીળો) ગાયનું દૂધ પિત્ત અને વાતનો નાશ કરે છે. સફેદ ગાયનું દૂધ કફને ઓછો કરનાર તથા થોડું ભારે હોય છે. લાલ અને કાબરચીતરી ગાયનું દૂધ વાતનો નાશ કરે છે. બાખડી ગાયનું દૂધ ત્રણેય દોષોને દૂર કરે છે તથા તે તૃપ્તિકારક અને બળ આપનારું હોય છે. આનાથી ઊલટું, ભેંસનું દૂધ ભારે, ઊંઘ વધારનાર અને કફકારક હોય છે.

૭. ડૉ. પીપલ્સે ગાયના દૂધનાં પરીક્ષણો કરીને જાણ્યું છે કે જો ગાય કોઈ ઝેરી પદાર્થ ખાઈ જાય તો પણ તેના દૂધમાં તેની અસર થતી નથી કારણ કે તેના શરીરમાં સામાન્ય ઝેરને પચાવી નાખવાની પૂરી શક્તિ છે. બીજાં પ્રાણીઓના દૂધમાં આવી શક્તિ હોતી નથી. ડૉ. પીપલ્સના આ સંશોધનને ન્યુયોર્કના વૈજ્ઞાનિકોએ પણ સમર્થન આપ્યું છે.

૮. ગાય સ્વભાવથી સંવેદનશીલ હોય છે. તેના શરીર પર જો માખી બેસે તો પણ તે ચામડી ધ્રુજાવીને તેને ઉડાડી મૂકે છે. ગાયનું દૂધ શારીરિક તથા માનસિક સ્વાસ્થ્ય વધારનારું છે.

ઉપરનાં તથ્યો જોતાં નિષ્કર્ષ નીકળે છે કે ગાયનું દૂધ ઉપરની બધી વિશેષતાઓથી યુક્ત હોવાના કારણે સૌથી વધારે ઉપયોગી છે. આપણી ભારતીય સંસ્કૃતિનાં પાંચ તત્ત્વો ગંગા, ગાયત્રી, ગીતા તથા ગુરુની સાથે ગાયને પણ પૂજનીય માનવામાં આવી છે. બીજાં પ્રાણીઓના દૂધના બદલે ગાયના દૂધને જ ઉપયોગી માનવામાં આવ્યું છે કારણ કે જે રીતે માતાના દૂધની સાથે તેના સંસ્કાર બાળકમાં આવે છે એ જ રીતે ગાયના સંસ્કાર તેનું દૂધ પીનાર લોકોમાં પણ અવશ્ય આવે છે.

પ્રશ્નો -

૧. આરોગ્યવૃદ્ધિ માટે સૌથી સારું દૂધ કયા પ્રાણીનું ગણાય છે ?

૨. ગાયના દૂધમાં કેટલા પ્રકારનાં શક્તિવર્ધક તત્ત્વો જોવા મળે છે ?

ભારતનું હૃદય, કળા, સંસ્કૃતિ તથા પર્યટનનું પ્રસિદ્ધ કેન્દ્ર -

મધ્યપ્રદેશ

ભારતીય સંસ્કૃતિનું એક અદ્દ્ભુત રૂપ મધ્યપ્રદેશમાં જોવા મળે છે. મધ્યપ્રદેશમાં વાસ્તુકલા, ભીંતચિત્રો તથા પથ્થરની ઈમારતોના અનેક નમૂના છે. તેમના પથ્થરો પર ભૂતકાળનો ઈતિહાસ આજે પણ જીવંત છે. ભોપાલની પાસે 'ભીમબેઠકા'ને પુરાતત્ત્વની દૃષ્ટિએ વિશ્વની અમાનત માનવામાં આવે છે. ખજૂરાહો તથા ઓરછાનાં વિશ્વપ્રસિદ્ધ પુરાતત્ત્વીય મંદિરો, ઉજ્જૈનનું મહાકાલેશ્વર મંદિર, સાંચીનો પ્રાચીન બૌદ્ધસ્તૂપ, ગ્વાલિયરનો ભવ્ય કિલ્લો તથા ગુજરી મહેલ, માંડુનો કિલ્લો, તે ઉપરાંત ભેડાઘાટનો જળધોધ, પંચમઢીની પાંડવોની ગુફાઓ તથા બીજાં જોવાલાયક સ્થળો છે. રાજધાની ભોપાલ વિશાળ તળાવ માટે પ્રસિદ્ધ છે.

પ્રકૃતિએ મધ્યપ્રદેશને સુંદર સ્થળ બનાવવામાં ખૂબ ઉદારતા રાખી છે. નર્મદા તથા સોન નદીઓનું ઉદ્દ્ગમસ્થળ અમરકંટક પ્રાચીનકાળમાં ઋષિમુનિઓની તપોભૂમિ હતું અને આજે તે સહેલાણીઓના આકર્ષણનું કેન્દ્ર છે. જબલપુરની નજીક આરસપહાણના ખડકો, કાન્હા અભયારણ્ય, બાંધવગઢ, પંચમઢી, રામવન (સતના) વગેરે જોવાલાયક સ્થળો છે. ચિત્રકૂટનું નામ લેતાં જ ભગવાન રામનો વનવાસ યાદ આવી જાય છે. ત્યાંનો કણેકણ આજે પણ રામમય છે.

મધ્યપ્રદેશમાં સમ્રાટ વિક્રમાદિત્ય, મહાકવિ કાલિદાસ, બાણભટ્ટ, વરાહમિહિર, રાજા ભોજ, સંગીત સમ્રાટ તાનસેન, મહાન ક્રાંતિકારી ચંદ્રશેખર આઝાદ વગેરે પેદા થયા છે. માળવાની રાણી અહલ્યાબાઈનો મહેશ્વર કિલ્લો, રાણી દુર્ગાવતીનો ગઢમંડલા કિલ્લો, ગ્વાલિયરના કિલ્લાની નજીક મહારાણી લક્ષ્મીબાઈના સમાધિસ્થળે બનેલી મૂર્તિએ નારીને શ્રદ્ધા તથા પૂજાને પાત્ર બનાવી દીધી છે.

ઓમકારેશ્વર - એક જ સ્થળે બાર જ્યોતિર્લિંગોમાંથી બેની સ્થાપના છે. એકને ઓમકારેશ્વર તથા બીજાને અમલેશ્વર કહે છે. નર્મદાની વચ્ચે માંધાતા ટાપુ તથા દેવાલયનું ક્ષેત્ર લગભગ બે કિ.મી. છે. કહેવાય છે કે આ ટાપુ પર રાજા માંધાતાએ તપ કર્યું હતું. શિવલિંગ અણઘડ છે. છીણી હથોડીથી તેને સુંદર રીતે ઘડવામાં આવ્યું નથી. આજુબાજુ સોથી પણ વધારે નાનાં મોટાં શિવલિંગોની સ્થાપના કરવામાં આવી છે અને તે બધાંનાં

નાનાં મોટાં મંદિર તથા જુદાં જુદાં નામ છે. ત્રણ દિવસની પાંચ કોશની પરિક્રમામાં એ બધાંનાં દર્શન થઈ જાય છે. નજીકમાં સીતાવાટિકા છે. ત્યાં મહર્ષિ વાલ્મીકિનો આશ્રમ હતો. સીતાજી ત્યાં રહેતાં હતાં એવું કહેવાય છે.

અમરકંટક - નર્મદાને પવિત્ર નદી માનવામાં આવે છે. તે અમરકંટકમાં આવેલા એક કુંડમાંથી નીકળે છે. તેને પાકો બનાવી દેવામાં આવ્યો છે. તેના અગિયાર ખૂણા છે. તેમાં ઊતરવા માટે ચારેય બાજુ પગથિયાં છે. તે વિસ્તારમાં ફેલાયેલી પર્વતમાળાને મૈકલ પર્વત કહે છે. તેના પર વ્યાસ, ભૃગુ, કપિલ વગેરે ઋષિઓએ તપ કર્યું હતું. રાજા મૈકલે તે પ્રદેશને સુવિકસિત કરવા માટે વિશેષ પ્રયત્નો કર્યા હતા, તેથી તેમના નામ પરથી તે પર્વતમાળાનું નામ મૈકલ પડ્યું. નર્મદાજીના મુખ્ય મંદિર ઉપરાંત બીજાં પંદર નાનાં મોટાં મંદિરો છે. આ સ્થળે માર્કંડેય તથા ભૃગુ ઋષિના આશ્રમો પણ હતા. ગોરખનાથના ગુરુ મત્સ્યેન્દ્રનાથ અને કબીરદાસે પણ ત્યાં નિવાસ કર્યો હતો. ત્યાં તેમની સ્મૃતિઓ પણ છે. કપિલધારા, દૂધધારા, ભૃગુકમંડળ વગેરે નાના પરંતુ આકર્ષક ધોધ છે.

ખજૂરાહો - તે મધ્યપ્રદેશનું એક મુખ્ય શહેર છે. તે પ્રાચીન તથા મધ્યકાલીન મંદિરો માટે વિશ્વવિખ્યાત છે. તે મધ્યપ્રદેશના છતરપુર જિલ્લામાં આવેલું છે. ખજૂરાહોને પ્રાચીનકાળમાં ખજૂરપુરા અને ખજૂરવાહિકાના નામે પણ ઓળખવામાં આવતું હતું. ત્યાં ઘણાં પ્રાચીન હિંદુ અને જૈન મંદિરો છે. મંદિરોનું શહેર ખજૂરાહો આખા વિશ્વમાં વળેલા પથ્થરોથી બનાવેલાં મંદિરોના કારણે પ્રખ્યાત છે. તે આપણા દેશનાં સર્વોત્કૃષ્ટ મધ્યકાલીન સ્મારકો છે. ભારત ઉપરાંત આખી દુનિયામાંથી પ્રવાસીઓ તે સૌંદર્યનાં પ્રતીકોને જોવા માટે નિરંતર આવતા રહે છે. હિંદુ કળા અને સંસ્કૃતિને શિલ્પીઓએ મધ્યકાળનાં તે મંદિરોમાં કંડારી હતી.

સાંચી - મધ્યપ્રદેશમાં વિદિશાથી દસ કિ.મી. દૂર સાંચી આવેલું છે. ત્યાં લગભગ ત્રણસો ફૂટ ઊંચી ટેકરી પર અશોકના સમયથી માંડીને નવમી સદી સુધી લગભગ બારસો વર્ષો દરમિયાન જુદાં જુદાં બૌદ્ધ સ્મારકો, વિહારો વગેરેનું નિર્માણ થતું રહ્યું. ત્યાં ત્રણ સ્તૂપો મુખ્ય છે. તેમાંથી પહેલા નંબરના સ્તૂપની કલા સૌથી વધારે પ્રખ્યાત છે. ત્યાં એક સરોવર છે. તેનાં પગથિયાં બુદ્ધના સમયનાં છે એવું કહેવાય છે. જો કે તે સ્થળનો ગૌતમ બુદ્ધના પારંપરિક ઈતિહાસ સાથે કોઈ સીધો સંબંધ નહોતો. અશોકનો પુત્ર મહેન્દ્ર જ્યારે શ્રીલંકા તરફ ધર્મપ્રચાર કરવા જઈ રહ્યો હતો ત્યારે ત્યાં રોકાયો હતો.

ઉજ્જૈન - મધ્યપ્રદેશમાં ક્ષિપ્રા નદીના કિનારે વસેલા નગર ઉજ્જયિનીને અવંતિકા પણ કહેવામાં આવતું હતું. જ્યોતિષશાસ્ત્ર પ્રમાણે દેશાંતર શૂન્ય રેખા ત્યાંથી શરૂ થાય છે, તેથી તેને પૃથ્વીનો નાભિપ્રદેશ કહેવામાં આવે છે. બાર જ્યોતિર્લિંગોમાંનું મહાકાલનું લિંગ અહીં છે. તે મહાકાલેશ્વર તરીકે ઓળખાય છે. પ્રાચીન એકાવન શક્તિપીઠોમાંની એક પીઠ પણ અહીં છે. અહીં સતીનું કર્પૂર પડ્યું.

તે સપ્તપુરીઓમાંની એક છે. અહીંનાં જોવાલાયક સ્થળોમાં મહાકાળનું મંદિર, સાંદીપનિ ઋષિનો આશ્રમ વગેરે છે. તે ક્ષિપ્રા નદીના કિનારે આવેલો છે. ત્યાં કૃષ્ણ અને સુદામા ભણ્યા હતા. ભર્તૃહરિએ તપ કર્યું હતું તે ગુફા પણ ત્યાં છે. આ ક્ષેત્રમાં અઠ્ઠાવીસ તીર્થો, બાર યાત્રામાર્ગો, સાત સાગરો, આઠ ભૈરવ, અગિયાર રુદ્રો તથા નવદુર્ગાઓનાં જુદાં જુદાં સ્થળે મંદિરો આવેલાં છે. અહીં કેટલીય પરિક્રમા યાત્રાઓ નીકળે છે. સંપ્રદાયભેદથી તેમના સમય અને માર્ગો પણ જુદા જુદા હોય છે. ઉજ્જૈનના પાવન તીર્થમાં મહાકુંભોમાંથી એક મહાકુંભ બાર વર્ષ પછી ભરાય છે. તેમાં લોકો પવિત્ર ક્ષિપ્રા નદીમાં સ્નાન કરીને મહાકાળ શિવની પૂજાઅર્ચના કરે છે.

પ્રશ્નો - ૧. મધ્યપ્રદેશનાં પ્રસિદ્ધ તીર્થોનાં નામ લખો.

૨. મહાકુંભ મેળો ક્યાં ભરાય છે અને કેટલાં વર્ષ પછી ભરાય છે ?

૩. બાર જ્યોતિર્લિંગોમાંથી મધ્યપ્રદેશમાં કયા સ્થળે જ્યોતિર્લિંગ આવેલું છે ?

અનીતિથી કમાયેલા ધનનાં ખરાબ પરિણામો

ભાઈઓ, પૌરાણિક કથાઓથી આપણો ઈતિહાસ ભરેલો છે કે અનાચાર, અનીતિ તથા અત્યાચારથી કમાયેલું ધન પતન, અકાળ મૃત્યુ તથા અપયશનું કારણ બને છે. હિરણ્યકશ્યપ, રાવણ, કંસ જેવા ભયંકર દૈત્યો તેનાં ઉદાહરણ છે. ભારતની ધનસંપત્તિ લૂંટીને લઈ જનાર સિકંદરનું રસ્તામાં જ રિબાઈ રિબાઈને મૃત્યુ થયું.

કર્મનું ફળ આજે નહિ તો કાલે ભોગવવું જ પડે છે. એ સૃષ્ટિનો શાશ્વત નિયમ છે. મિત્રો, ગંભીરતાથી વિચાર કરો કે શું અનાચાર તથા અત્યાચાર કરીને મેળવેલા ધનથી કોઈ સુખી થઈ શક્યું છે ખરું ? હંમેશાં તેમને રાજદંડનો ભય, ચોરીલૂંટફાટનો ભય, હત્યા થઈ જવાનો ભય એમ ચારેય બાજુ ભય જ રહે છે. પછી બતાવો કે અનીતિથી ભ્રષ્ટ રીતે મેળવેલું, શોષણ તથા અન્યાયથી ડરાવી ધમકાવીને, અપહરણ કરીને કે મારી નાખવાનો ભય બતાવીને કમાયેલું ધન શું કોઈને જીવનમાં શાંતિ આપી શકે ખરું ? એવા લોકોને મર્યા પછી પણ શાંતિ મળતી નથી.

તન, મન, ધનને બરબાદીથી બચાવવાં હોય તો

નશાથી સાવધાન

મહાત્મા ગાંધીજીએ કહ્યું છે, "દારૂ, તમાકુ અને બીજા માદક પદાર્થો સ્વાસ્થ્યના મોટા શત્રુ છે. તે માણસને શારીરિક, માનસિક, આર્થિક તથા નૈતિક દૃષ્ટિએ બરબાદ કરી દે છે."

તમે લોકોને બીડી, સિગારેટ, હુક્કો, ચલમ પીતાં તથા ગુટકા, તમાકુ, જરદા વગેરે ચાવતાં જોયાં હશે. કેટલાક લોકો દારૂ પીને લડાઈઝઘડા, મારપીટ તથા ગાળાગાળી કરે છે. તેના પરિણામે ઘરવાળાઓ બધી રીતે દુખી થઈ જાય છે. શું તમે જાણો છો કે તમાકુ (બીડી, સિગારેટ, ગુટકા, છીંકણી)નું સેવન કરવાથી થતા રોગોના કારણે દુનિયામાં દર વર્ષે સિત્તેર લાખ કરતાં પણ વધારે લોકો મરે છે. ભારતમાં તમાકુના સેવનથી થતા રોગોના કારણે દર વર્ષે દસ લાખ કરતાંય વધારે લોકો મોતનો શિકાર બને છે.

તમાકુના સેવનથી હાર્ટએટેક, ધમનીના રોગ, ફેફસાંનું કેન્સર, મોં, હોઠ, જીભ, ગળું વગેરેનું કેન્સર થાય છે. આ ઉપરાંત શરીરનાં બીજાં અંગો પણ રોગિષ્ઠ બની જાય છે.

ધૂમ્રપાન કરનાર પોતાને જ નુકસાન નથી પહોંચાડતો, પરંતુ આજુબાજુના લોકોના શ્વાસમાં તેણે બહાર કાઢેલો ધુમાડો જવાથી પીનાર જેટલું જ નુકસાન તેમને પણ થાય છે. આવા પરોક્ષ ધૂમ્રપાનના કારણે પણ બીમારીઓ થાય છે. આ કારણે ભારત સરકારે સાર્વજનિક સ્થળોમાં ધૂમ્રપાન કરવાને દંડનીય ગુનો જાહેર કર્યો છે. તેની અંતર્ગત દંડ તથા જેલની સજા પણ થઈ શકે છે.

દારૂ પીવાથી માણસનું શરીર, મન તથા બુદ્ધિ બીમાર થઈ જાય છે. તેનું મગજ બરાબર કામ કરી શકતું નથી. દારૂ પીવાથી માણસનું લીવર ખલાસ થઈ જાય છે અને કેન્સર પણ થઈ શકે છે. મોં, ગળું, અન્નનળી વગેરેનું કેન્સર તથા પેટની બીજી બીમારીઓ થાય છે. દારૂ પીને વાહન ચલાવવાથી દુર્ઘટનાઓ થાય છે. માણસ દારૂ પીધા પછી અનેક જાતના અપરાધો કરે છે.

દારૂડિયાનું કુટુંબ બધી જ રીતે દુખી તથા લાચાર થઈ જાય છે. નશો કરનાર પોતાનો, કુટુંબનો, સમાજનો તથા દેશનો દુશ્મન હોય છે. તેને લોકો ધિક્કારે છે. આથી આપણે કોઈ પણ પ્રકારના નશાથી દૂર રહેવું જોઈએ અને બીજાઓને પણ બચાવવા જોઈએ.

આધુનિક સભ્યતાના નામે તમાકુ ખૂબ નુકસાનકારક હોવા છતાં લોકો તેનો ઉપયોગ કરે છે. તેને એક મોટું કલંક જ કહેવું જોઈએ. નશાખોરી દિવસે દિવસે વધતી જાય છે. ધૂમ્રપાનની ખરાબ ટેવ આખી દુનિયામાં ફેલાઈ ગઈ છે. તેને જોઈને ચિકિત્સકો, વૈજ્ઞાનિકો તથા વિચારકો ચિંતિત થઈ ગયા છે. જો માનવજાતને એ વ્યસનમાંથી બચાવવામાં નહિ આવે તો ધૂમ્રપાનનું તે ઝેર માનવજાતિને રોગિષ્ઠ તથા અલ્પાયુ બનાવી દેશે.

તમાકુમાં અઢાર પ્રકારનાં ઝેર જોવા મળે છે. તેમાં પ્રુસિક એસિડ, પાયરોડિન, પાયકોલિન વગેરે મુખ્ય છે. એ બધામાં સૌથી ભયંકર નિકોટિન છે. એક પાઉન્ડ તમાકુમાં ૩૫૦ ગ્રેન નિકોટિન હોય છે. પ્રયોગ કરીને જોવામાં આવ્યું છે કે એક દશાંશ ગ્રેન નિકોટિન પણ આપણા શરીર પર ખૂબ ખરાબ અસર કરે છે. તે ઝેરની એક ગ્રેન માત્રાથી કૂતરું થોડીક મિનિટોમાં જ મરી જાય છે. મનુષ્યને મરવા માટે પણ એકથી દોઢ ગ્રેન નિકોટિન પૂરતું છે.

જુદા જુદા ધર્મજ્ઞાતાઓના મતે વ્યસનોનું પરિણામ -

ડૉ.ઈસ્ટવેન્સ લખે છે કે "તમાકુના સેવનથી ધારણા, ધ્યાન અને યાદશક્તિ દુર્બળ થઈ જાય છે."

ડૉ. કેલનના મતે "તમાકુનો ઉપયોગ કરવાથી વૃદ્ધાવસ્થા પહેલાં જ માણસની યાદશક્તિ તથા જ્ઞાન ઘટી જાય છે. તમાકુના વ્યસનની સાથે સાથે દુનિયામાં પાગલોની સંખ્યા પણ વધી રહી છે."

વેદોમાં મદ્યપાનને એક મહાપાતક ગણવામાં આવ્યું છે.

મનુસ્મૃતિમાં વ્યસન કરનાર લોકોને એક વર્ષ સુધી કઠોર પ્રાયશ્ચિત્ત કરીને તે પાપથી દૂર રહેવાની સલાહ આપવામાં આવી છે.

બૌદ્ધધર્મમાં ગણાવેલાં ચાર મહાપાપોમાં મદ્યપાન પણ એક છે.

કુરાનના પારા ૭ સૂરત માયદા રૂક - ૧ માં કહ્યું છે, "હે ઈમાનવાળાઓ, દારૂ તથા બીજી નશીલી ચીજો હરામ છે. એ શેતાની ચીજોથી હંમેશાં દૂર રહો."

બાઈબલનું કથન છે, "અંતે નશાખોરોની શેતાનની જેમ દુર્ગતિ થશે. જે નશો કરશે તે ખુશ નહિ રહી શકે."

પ્રશ્નો -

૧. નશીલી વસ્તુઓના સેવનથી થતું નુકસાન જણાવો.

૨. વ્યસન કોને કહે છે ?

૩. તમાકુના સેવનથી થતી અસરો જણાવો.

૪. બાઈબલમાં નશા વિશે શું કહ્યું છે ?

ભાઈચારાનો સંદેશવાહક -

ઈસ્લામ ધર્મ

ઈસ્લામનો ધાર્મિક આધાર - ઈસ્લામ ધર્મના સ્થાપક હજરત મહમ્મદ સાહેબ હતા. એ ધર્મનો વિકાસ સાતમી સદીમાં અરબસ્તાનમાં થયો. ઈસ્લામનો શાબ્દિક અર્થ છે - ઈશ્વર પ્રત્યે સમર્પણ અર્થાત્ ધાર્મિક આત્મસમર્પણનો ઉપદેશ આપવો. તેના પાંચ્ ધાર્મિક આધાર છે, જે નીચે પ્રમાણે છે -

૧. મતનું ઉચ્ચારણ - ઈસ્લામનો પહેલો આધાર તેનું ધાર્મિક ઉચ્ચારણ છે. દરેક ધર્મમાં કેટલીક પ્રક્રિયાઓ હોય છે. તેમનું સ્પષ્ટીકરણ જુદા જુદા રૂપે કરવામાં આવે છે. આની અભિવ્યક્તિ ફક્ત એક વાક્યમાં કરવામાં આવે છે - **લા ઈલાહ ઈલ્લલ્લાહ મુહમ્મદ રસૂલલ્લાહી** । અલ્લાહ સિવાય બીજો કોઈ ઈશ્વર નથી તથા મહમ્મદ તેના દેવદૂત છે.

૨. નમાજ - ઈસ્લામનું બીજું ચરણ નમાજ પઢવી તે છે. દરેક મુસલમાને દરરોજ નમાજ પઢવી જોઈએ. એમ ન કરનાર પાપનો ભાગીદાર બને છે. ઈસ્લામમાં સામૂહિક નમાજનું બહુ મહત્ત્વ છે. શુક્રવારને પવિત્ર દિવસ માનવામાં આવે છે.

૩. જકાત - ખેરાત આ ધર્મનો ત્રીજો નિયમ છે. દરેક મુસલમાનનું કર્તવ્ય છે કે તે પોતાની આવકનો એક અંશ દાનના રૂપમાં નિયમિત રૂપે કાઢતો રહે. કુરાનમાં દાનની મહત્તા બતાવતાં કહ્યું છે કે "જ્યાં સુધી તમારી પ્રિય વસ્તુમાંથી ખર્ચ નહિ કરો ત્યાં સુધી પુણ્ય મેળવી નહિ શકો."

૪. રમજાન મહિનામાં ઉપવાસ કરવા - આ ધર્મમાં રમજાન મહિનાને પવિત્ર માસ માનવામાં આવે છે કારણ કે તે મહિનામાં સ્પષ્ટ માર્ગ બતાવનાર માનવશિક્ષક કુરાન મહમ્મદ સાહેબની પાસે ઉતારવામાં આવ્યું હતું, તેથી રમજાનમાં રોજા રાખવાનું ખૂબ મહત્ત્વ બતાવવામાં આવ્યું છે. ઉપવાસ રાખવાથી ગરીબો અને ભૂખ્યા લોકો પ્રત્યે કરુણા અને સહાનુભૂતિનો ભાવ પેદા થાય છે.

૫. હજ કરવી - મુસલમાનનું છેલ્લું ધાર્મિક કર્તવ્ય હજ કરવાનું છે. હિન્દુઓની જેમ આ ધર્મમાં પણ તીર્થયાત્રાને જરૂરી અંગ માનવામાં આવ્યું છે. દરેક મુસલમાને જીવનમાં ઓછામાં ઓછું એક વાર હજ કરવા માટે મક્કા જવું જોઈએ. કાબા અરબનું પ્રાચીન મંદિર મક્કામાં હતું. તેને તોડીને એક પથ્થરના રૂપમાં સ્થાપિત કરવામાં આવ્યું છે. તેને ચુંબન કરવું તે દરેક હજયાત્રીનું ધાર્મિક કર્તવ્ય છે.

ઈસ્લામ ધર્મમાં આચાર વિચાર અર્થાત્ નૈતિક શિક્ષણ

ઈસ્લામ ધર્મના નૈતિક વિચારોનો સમાવેશ કુરાનમાં છે. અર્થાત્ નૈતિકતાનો ચરમ માપદંડ કુરાન જ છે કારણ કે તેમાં ઈશ્વરનો આદેશ રહેલો છે. કુરાનમાં અમુક કર્મો કરવાનો આદેશ આપ્યો છે અને અનુચિત કર્મોનો નિષેધ ફરમાવ્યો છે. આ રીતે ઉચિત કે અનુચિતનો આધાર કુરાનના આદેશો પર રહેલો છે. પ્રો.ખગેન્દ્રનાથ મિત્રની આ પંક્તિઓ આ સંદર્ભમાં ઉલ્લેખનીય છે - "ઈસ્લામ અનુસાર કુરાનમાં જણાવેલા નિયમો અને આદેશોના નિષેધને પાપ માનવામાં આવ્યું છે અને તે આદેશોનું પાલન કરવું એ સદ્‌ગુણ છે."

ઈસ્લામમાં ફક્ત આદેશોનું જ વર્ણન કરવામાં આવ્યું નથી, પરંતુ સદ્‌ગુણો અને દુર્ગુણોનું સ્પષ્ટ વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. શુદ્ધતા અર્થાત્ પવિત્રતા, ઈમાનદારી, મિત્રતા, સ્વચ્છતા, ક્ષમા, સહાનુભૂતિ, ન્યાય, પ્રેમ, કરુણા, દાન, નમ્રતા, સચ્ચાઈ, મર્યાદા, કૃતજ્ઞતા, સાહસ, ધીરજ, ભલાઈ વગેરેને ધર્મ કહેવામાં આવ્યો છે. લોભ, ચાડીચુગલી, લાંચરુશવત, છેતરપિંડી, જૂઠું બોલવું, અભિમાન, ઈર્ષ્યા, અપયશ, આત્મહત્યા, ઉડાઉપણું, કંજૂસાઈ વગેરેને અધર્મ કહેવામાં આવ્યો છે.

આ ઉપરાંત વ્યાજ લેવું તેને મહાપાપ માનવામાં આવ્યું છે. જુગાર રમવો તેને પાપ કહ્યું છે અને શરાબનો નિષેધ કરવામાં આવ્યો છે.

મહમ્મદ સાહેબ અને તેમના શિષ્યો વચ્ચેનો વાર્તાલાપ મળે છે. એનાથી તેમના નૈતિક વિચારો સ્પષ્ટ થાય છે. એક વખતે એક શિષ્યે મહમ્મદ સાહેબને પૂછ્યું કે કેવો મનુષ્ય શ્રેષ્ઠ છે ? ત્યારે તેમણે જવાબ આપ્યો કે જેનું હૃદય નિર્મળ હોય અને જે સત્ય બોલે છે તે મનુષ્ય શ્રેષ્ઠ છે. પછી શિષ્યોએ પૂછ્યું કે નિર્મળ હૃદયવાળો માણસ કોને કહેવાય ? દેવદૂતે જવાબ આપ્યો કે જે પવિત્ર હોય, ધર્માત્મા હોય, જેનામાં પાપ, દોષો, અસંતોષ તથા ઈર્ષ્યા ના હોય તે માણસ નિર્મળ હૃદયવાળો છે. એકવાર પયગંબરે શિષ્યોને પ્રશ્ન પૂછ્યો કે તમે કેવા માણસને શક્તિશાળી માનો છો ? શિષ્યોએ જવાબ આપ્યો કે જે બીજાને પરાજિત કરે છે તે શક્તિશાળી છે. પયગંબરે તેનું ખંડન કરતાં કહ્યું કે જે પોતાના ક્રોધ પર વિજય મેળવે છે તે શક્તિશાળી છે. આ માનવતાવાદી સંદેશ જ વિશ્વશાંતિ તથા પ્રેમનું પ્રતીક છે.

પ્રશ્નો -

૧. નમાજનો મતલબ શો છે ?

૨. ઈસ્લામનું અંતિમ ધાર્મિક કર્તવ્ય કયું છે ?

૩. કુરાનની વિશેષતા જણાવો.

૪. ઈસ્લામ ધર્મે કોને મહાપાપ ગણ્યું છે તથા તેનો નિષેધ કર્યો છે ?

આદર્શ વીરાંગના રાણી લક્ષ્મીબાઈ

ઝાંસીની રાણી લક્ષ્મીબાઈ પણ ભારતીય સ્વતંત્રતાસંગ્રામની એક વિશિષ્ટ નાયિકા હતાં. એવું કહેવાય છે કે તેની યોજના બનાવવામાં પણ તેમનો હાથ હતો. અંગ્રેજ ઈતિહાસકારોએ તો તેમને જ આ ઘટના માટે જવાબદાર ગણાવ્યાં છે અને ભારતીય લેખકોના મતે તેમને સંયોગવશ આ સંગ્રામમાં ભાગ લેવો પડ્યો હતો. ગમે તે હોય, પરંતુ એકવાર તેઓ મેદાનમાં આવી ગયાં પછી કોઈએ કલ્પના પણ કરી ના હોય તેવું પરાક્રમ તેમણે કરી બતાવ્યું. અંગ્રેજ સેનાપતિ સર હ્યુરોજે ઝાંસી, કાલપી અને ગ્વાલિયરમાં વિદ્રોહીઓની મોટી સેનાને હરાવીને ફરીથી અંગ્રેજોની સત્તા સ્થાપી હતી. રાણી લક્ષ્મીબાઈએ ભયંકર યુદ્ધ દરમિયાન જ ગ્વાલિયરમાં બાબા ગંગાદાસની ઝૂંપડીમાં આત્મોત્સર્ગ કરીને શરીર છોડી દીધું હતું. શત્રુઓએ પણ મુક્તકંઠે તેમની પ્રશંસા કરી હતી. હ્યુરોજે આ બાબતમાં જે શબ્દો કહ્યા હતા તે આજે પણ ઈતિહાસમાં અમર છે. તેણે લખ્યું હતું, "ભારતીય વિદ્રોહીઓમાં જો કોઈ સાચો મર્દ હોય તો ઝાંસીની રાણી જ હતી."

સર હ્યુરોજના આ શબ્દો વાંચીને મુખમાંથી એકદમ નીકળી જાય છે કે "રહિમન સાંચે શૂરકી બૈરિહુ કરેં બખાન" લક્ષ્મીબાઈ ઝાંસી, કાલપી અને ગ્વાલિયર ત્રણેય મોરચે સર હ્યુરોજની સેના સાથે ખૂબ લડ્યાં હતાં અને તેમના નાકે દમ લાવી દીધો હતો. સાચું કહીએ તો બીજા બધા વિદ્રોહી સરદારો અંગ્રેજ સેના સામે ટકી શક્યા નહોતા, જ્યારે લક્ષ્મીબાઈએ તેમનો પૂરી હિંમતથી સામનો કર્યો હતો અને શત્રુની સેનાને જડબાતોડ જવાબ આપ્યો હતો. તેમની પાસે ખૂબ ઓછાં સાધનો હતાં, તો બીજી બાજુ અંગ્રેજો પાસે નવાં નવાં આધુનિક હથિયારો હતાં. એના લીધે અંતે વિજય તો અંગ્રેજોનો થયો, પરંતુ એકલાં રાણીએ જે રીતે સેંકડો સૈનિકોનો સામનો કરીને તેમને ધરાશાયી કરી દીધા તેનું ઉદાહરણ બીજું કોઈ નહિ મળે.

ઝાંસીના રાજાઓનો ઈતિહાસ આપણને બતાવે છે કે કઈ રીતે આપણી બેદરકારી, સંગઠનનો અભાવ તથા દેશદ્રોહીઓના કારણે દેશમાં ધીમે ધીમે અંગ્રેજો વધારે મજબૂત થતા ગયા અને તેમણે રાજાઓનાં રાજ્યો પોતાને હસ્તક લઈ લીધાં. શરૂઆતમાં તેઓ વેપારીના રૂપમાં અહીં આવ્યા હતા. સન ૧૭૫૩ સુધી એક દીનસેવકની જેમ દિલ્હીના બાદશાહોને નાનીમોટી છૂટછાટ માટે માથું ઝુકાવીને પ્રાર્થના કરતા હતા, પરંતુ સો વર્ષમાં તેઓ અહીંના મોટા મોટા રાજાઓ સાથે મનફાવે તેવું વર્તન કરવા લાગ્યા અને ગમે તે બહાને તેમનાં રાજ્યો પડાવી લેતા.

અંગ્રેજોની કુટિલ ચાલ જોઈને પણ ભારતીયો સાવધાન ના થયા અને જેને અંગ્રેજો પાસેથી પોતાનો કોઈ લાભ સિદ્ધ થતો દેખાયો તે તેમનો સહયોગી બનીને દેશવાસીઓનાં મૂળિયાં કાપવા લાગ્યો. ભારતીયોમાં રાષ્ટ્રીય ભાવનાનો આ અભાવ જ રાજાઓ તથા દેશના પતનનું એક મુખ્ય કારણ હતું. આજે દેશ સ્વતંત્ર થયો છે, છતાં પણ આ નબળાઈ સંપૂર્ણપણે દૂર થઈ નથી. આજે પણ મોટાભાગના લોકો રાષ્ટ્રના હિત કરતાં પોતાના હિતને જ પ્રધાનતા આપે છે. એના લીધે ભારતીય સમાજની ઉન્નતિ અટકી ગઈ છે.

નાનાસાહેબે ૧૮૮૯માં દામોદરરાવને લખેલા પત્રનો સારાંશ - તમારી માતા લક્ષ્મીબાઈની સાથે બહુ જ ખરાબ વ્યવહાર કરવામાં આવ્યો. તેમના વિશે જેટલું હું જાણું છું એટલું બીજો કોઈ જાણતો નથી. સન ૧૮૫૭માં જે અંગ્રેજો ઝાંસીમાં માર્યા ગયા તે ઘટના સાથે તેમનો કોઈ સંબંધ નહોતો. એટલું જ નહિ, પરંતુ અંગ્રેજોને કિલ્લામાં પૂરવામાં આવ્યા ત્યારે બે દિવસ સુધી તેમણે જ એ લોકોને ખાવાનું મોકલ્યું હતું. તેમણે કપ્તાન માર્ડન અને કપ્તાન સ્કીનને સલાહ આપી હતી કે તમે બધા સ્ત્રીઓ તથા બાળકોને લઈને ઓરછાના રાજા પાસે જતા રહો. ત્યાં તમે ઝાંસી કરતાં વધારે સલામત રહેશો, પરંતુ એ લોકોએ તેમની આ સલાહ ના માની અને અંતે તેમની જ સેના અને જેલના લોકોએ એ બધાને મારી નાખ્યા.

પ્રશ્નો -

૧. વીરાંગના લક્ષ્મીબાઈ વિશે હ્યુરોજે શું કહ્યું હતું ?

૨. લક્ષ્મીબાઈ વિશે નાનાસાહેબે કોને પત્ર લખ્યો હતો ?

૩. ભારતવાસીઓના પતનનું મુખ્ય કારણ શું હતું ?

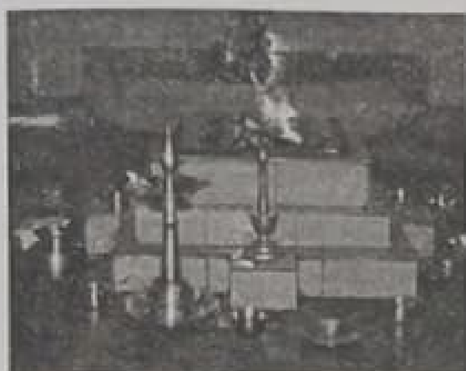
સંત તથા ધૂર્તની ઓળખ

કોઈકે એક સંતને પૂછ્યું, "મહારાજ ! જ્યારે સંત અને ધૂર્ત એકસરખાં કપડાં પહેરીને ફરે ત્યારે અમારા માટે બહુ મોટી સમસ્યા ઊભી થાય છે. એવો કોઈ ઉપાય બતાવો કે જેથી અમે ધૂર્તોથી બચીને સાચા સંતોની સેવા કરી શકીએ."

સંતે સ્મિત કરીને કહ્યું, "એમાં કઈ મોટી વાત છે ? ધૂર્ત સેવા કરાવવાના ચક્કરમાં ફરે છે, જ્યારે સંત બીજાની સેવા કરે છે. તે એક સંત જેવો વ્યવહાર કરે છે, જ્યારે ધૂર્તનો વ્યવહાર પોતાનો સ્વાર્થ સાધવા માટે ખુશામત અને ચતુરાઈભર્યો હોય છે. ધૂર્ત માગે છે, જ્યારે સંત આપે છે."

યજ્ઞ જ સંસારચક્રની ધરી છે

પાઠ -૧૧

યજ્ઞનો અર્થ છે - ત્યાગ તથા પરોપકાર. વ્યક્તિગત ઉન્નતિ અને સામાજિક પ્રગતિનો આધાર યજ્ઞ પર રહેલો છે. જો માતા પોતાના લોહી તથા માંસમાંથી એક ભાગ શિશુના નિર્માણ માટે ના ત્યાગે, પ્રસવની વેદના ન સહે, પોતાનું શરીર નિચોવીને તેને દૂધ ન પિવડાવે, તેને ઉછેરવાનું કષ્ટ ન સહે અને આ બધું જ તદ્દન નિઃસ્વાર્થભાવે ન કરે તો મનુષ્યનું જીવન ધારણ કરવું અશક્ય બની જાય, તેથી કહેવાય છે કે મનુષ્યનો જન્મ યજ્ઞભાવનાના કારણે જ શક્ય બન્યો છે. ગીતાકારે આ જ તથ્યને આ પ્રમાણે કહ્યું છે, **"પ્રજાપતિએ યજ્ઞને મનુષ્યના જોડીયા ભાઈ તરીકે પેદા કર્યો અને એવી વ્યવસ્થા કરી કે તેઓ બંને એકબીજાની વૃદ્ધિ કરીને ફળેફૂલે."**

માનવીય પ્રગતિનું મૂળ તત્ત્વ

માનવજાતે પશુઓની તુલનામાં આશ્ચર્યજનક પ્રગતિ કરી છે. તેનું કારણ તેમની બુદ્ધિમત્તા નહિ, પરંતુ સહયોગની ભાવના છે. હળીમળીને રહેવાની, એકબીજાની સેવા તથા મદદ કરવાની, ઉદારતા તથા પ્રેમભાવ રાખવાની ભાવનાત્મક પ્રગતિએ તેને સામાજિક પ્રાણીના રૂપમાં વિકસિત કર્યો. માણસ પરિવાર, સંઘ અને ગામ બનાવીને રહેવા લાગ્યો. આ પરંપરાની સાથે સાથે જ એકબીજાને પોતાના અનુભવો તથા ચેતનાથી પરિચિત કર્યા. એકના જ્ઞાનનો બીજાએ લાભ લીધો, એના લીધે બુદ્ધિમત્તા વધતી ગઈ, મગજ સતેજ થતું ગયું અને મનુષ્ય ધીરેધીરે આગળ વધતાં આજે સૃષ્ટિનું સર્વશ્રેષ્ઠ પ્રાણી બની ગયો.

જે સમાજમાં દેશભક્તિ, સમાજભક્તિ, ધર્મભક્તિ તથા કર્તવ્યભક્તિની પ્રેમભાવના હોય તે વ્યક્તિગત સ્વાર્થ છોડીને બીજા લોકોને સુખી કરવા માટે મોટામાં મોટો ત્યાગ કરે છે. એ માટે પોતાનું સર્વસ્વ હોમી દે છે. એના જ આધારે પ્રગતિ, સમૃદ્ધિ, સુખ અને શાંતિનું મંગલમય વાતાવરણ બને છે. જ્યાં આ ગુણોનો અભાવ છે ત્યાં લોકો સંકુચિત સ્વાર્થપરાયણતા અપનાવીને પોતે કોઈ ત્યાગ કરતા નથી અને બીજાઓનું શોષણ કરે છે. જ્યાં આવું વાતાવરણ હોય ત્યાં કલહ અને સંઘર્ષનું નારકીય વાતાવરણ પેદા થશે. અનૈતિકતાની બોલબાલા હશે અને પ્રગતિનો સમગ્ર ઢાંચો પડી ભાગશે. આવો સમાજ આંતરિક કલહનો ભોગ બનીને પોતાનું અસ્તિત્વ ખોઈ બેસે છે.

યજ્ઞ એક આવશ્યક કર્મ છે. તે નિત્ય કરતા રહેવું જોઈએ કારણ કે તેનાથી પરમાત્મા પ્રસન્ન થાય છે. જે રાષ્ટ્ર કે નગરમાં ભગવાન યજ્ઞપુરુષનું યજન થાય છે તેની પર ભગવાન પ્રસન્ન થાય છે. જ્યાં ભગવાન પ્રસન્ન થાય છે ત્યાં કોઈ વસ્તુનો અભાવ રહેતો નથી. યજ્ઞનો ત્યાગ કરવાથી માણસ અનેક સત્પરિણામોથી વંચિત થઈને અધોગામી બને છે.

- વેદ

અંગ્રેજોની કુટિલ ચાલ જોઈને પણ ભારતીયો સાવધાન ના થયા અને જેને અંગ્રેજો પાસેથી પોતાનો કોઈ લાભ સિદ્ધ થતો દેખાયો તે તેમનો સહયોગી બનીને દેશવાસીઓનાં મૂળિયાં કાપવા લાગ્યો. ભારતીયોમાં રાષ્ટ્રીય ભાવનાનો આ અભાવ જ રાજાઓ તથા દેશના પતનનું એક મુખ્ય કારણ હતું. આજે દેશ સ્વતંત્ર થયો છે, છતાં પણ આ નબળાઈ સંપૂર્ણપણે દૂર થઈ નથી. આજે પણ મોટાભાગના લોકો રાષ્ટ્રના હિત કરતાં પોતાના હિતને જ પ્રધાનતા આપે છે. એના લીધે ભારતીય સમાજની ઉન્નતિ અટકી ગઈ છે.

નાનાસાહેબે ૧૮૮૯માં દામોદરરાવને લખેલા પત્રનો સારાંશ - તમારી માતા લક્ષ્મીબાઈની સાથે બહુ જ ખરાબ વ્યવહાર કરવામાં આવ્યો. તેમના વિશે જેટલું હું જાણું છું એટલું બીજો કોઈ જાણતો નથી. સન ૧૮૫૭માં જે અંગ્રેજો ઝાંસીમાં માર્યા ગયા તે ઘટના સાથે તેમનો કોઈ સંબંધ નહોતો. એટલું જ નહિ, પરંતુ અંગ્રેજોને કિલ્લામાં પૂરવામાં આવ્યા ત્યારે બે દિવસ સુધી તેમણે જ એ લોકોને ખાવાનું મોકલ્યું હતું. તેમણે કપ્તાન માર્ડન અને કપ્તાન સ્કીનને સલાહ આપી હતી કે તમે બધા સ્ત્રીઓ તથા બાળકોને લઈને ઓરછાના રાજા પાસે જતા રહો. ત્યાં તમે ઝાંસી કરતાં વધારે સલામત રહેશો, પરંતુ એ લોકોએ તેમની આ સલાહ ના માની અને અંતે તેમની જ સેના અને જેલના લોકોએ એ બધાને મારી નાખ્યા.

પ્રશ્નો -

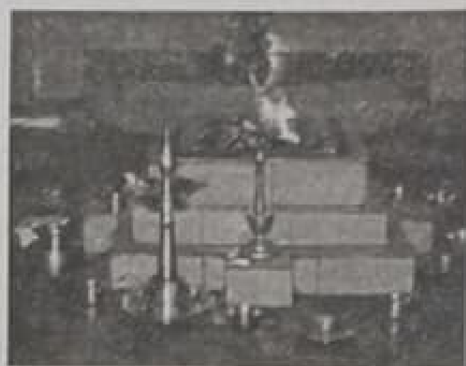
૧. વીરાંગના લક્ષ્મીબાઈ વિશે હ્યુરોજે શું કહ્યું હતું ?
૨. લક્ષ્મીબાઈ વિશે નાનાસાહેબે કોને પત્ર લખ્યો હતો ?
૩. ભારતવાસીઓના પતનનું મુખ્ય કારણ શું હતું ?

સંત તથા ધૂર્તની ઓળખ

કોઈકે એક સંતને પૂછ્યું, "મહારાજ ! જ્યારે સંત અને ધૂર્ત એકસરખાં કપડાં પહેરીને ફરે ત્યારે અમારા માટે બહુ મોટી સમસ્યા ઊભી થાય છે. એવો કોઈ ઉપાય બતાવો કે જેથી અમે ધૂર્તોથી બચીને સાચા સંતોની સેવા કરી શકીએ."

સંતે સ્મિત કરીને કહ્યું, "એમાં કઈ મોટી વાત છે ? ધૂર્ત સેવા કરાવવાના ચક્કરમાં ફરે છે, જ્યારે સંત બીજાની સેવા કરે છે. તે એક સંત જેવો વ્યવહાર કરે છે, જ્યારે ધૂર્તનો વ્યવહાર પોતાનો સ્વાર્થ સાધવા માટે ખુશામત અને ચતુરાઈભર્યો હોય છે. ધૂર્ત માગે છે, જ્યારે સંત આપે છે."

યજ્ઞ જ સંસારચક્રની ધરી છે

યજ્ઞનો અર્થ છે - ત્યાગ તથા પરોપકાર. વ્યક્તિગત ઉન્નતિ અને સામાજિક પ્રગતિનો આધાર યજ્ઞ પર રહેલો છે. જો માતા પોતાના લોહી તથા માંસમાંથી એક ભાગ શિશુના નિર્માણ માટે ના ત્યાગે, પ્રસવની વેદના ન સહે, પોતાનું શરીર નિચોવીને તેને દૂધ ન પિવડાવે, તેને ઉછેરવાનું કષ્ટ ન સહે અને આ બધું જ તદ્દન નિઃસ્વાર્થભાવે ન કરે તો મનુષ્યનું જીવન ધારણ કરવું અશક્ય બની જાય, તેથી કહેવાય છે કે મનુષ્યનો જન્મ યજ્ઞભાવનાના કારણે જ શક્ય બન્યો છે. ગીતાકારે આ જ તથ્યને આ પ્રમાણે કહ્યું છે, **"પ્રજાપતિએ યજ્ઞને મનુષ્યના જોડીયા ભાઈ તરીકે પેદા કર્યો અને એવી વ્યવસ્થા કરી કે તેઓ બંને એકબીજાની વૃદ્ધિ કરીને ફળેફૂલે."**

માનવીય પ્રગતિનું મૂળ તત્ત્વ

માનવજાતે પશુઓની તુલનામાં આશ્ચર્યજનક પ્રગતિ કરી છે. તેનું કારણ તેમની બુદ્ધિમત્તા નહિ, પરંતુ સહયોગની ભાવના છે. હળીમળીને રહેવાની, એકબીજાની સેવા તથા મદદ કરવાની, ઉદારતા તથા પ્રેમભાવ રાખવાની ભાવનાત્મક પ્રગતિએ તેને સામાજિક પ્રાણીના રૂપમાં વિકસિત કર્યો. માણસ પરિવાર, સંઘ અને ગામ બનાવીને રહેવા લાગ્યો. આ પરંપરાની સાથે સાથે જ એકબીજાને પોતાના અનુભવો તથા ચેતનાથી પરિચિત કર્યા. એકના જ્ઞાનનો બીજાએ લાભ લીધો, એના લીધે બુદ્ધિમત્તા વધતી ગઈ, મગજ સતેજ થતું ગયું અને મનુષ્ય ધીરેધીરે આગળ વધતાં આજે સૃષ્ટિનું સર્વશ્રેષ્ઠ પ્રાણી બની ગયો.

જે સમાજમાં દેશભક્તિ, સમાજભક્તિ, ધર્મભક્તિ તથા કર્તવ્યભક્તિની પ્રેમભાવના હોય તે વ્યક્તિગત સ્વાર્થ છોડીને બીજા લોકોને સુખી કરવા માટે મોટામાં મોટો ત્યાગ કરે છે. એ માટે પોતાનું સર્વસ્વ હોમી દે છે. એના જ આધારે પ્રગતિ, સમૃદ્ધિ, સુખ અને શાંતિનું મંગલમય વાતાવરણ બને છે. જ્યાં આ ગુણોનો અભાવ છે ત્યાં લોકો સંકુચિત સ્વાર્થપરાયણતા અપનાવીને પોતે કોઈ ત્યાગ કરતા નથી અને બીજાઓનું શોષણ કરે છે. જ્યાં આવું વાતાવરણ હોય ત્યાં કલહ અને સંઘર્ષનું નારકીય વાતાવરણ પેદા થશે. અનૈતિકતાની બોલબાલા હશે અને પ્રગતિનો સમગ્ર ઢાંચો પડી ભાગશે. આવો સમાજ આંતરિક કલહનો ભોગ બનીને પોતાનું અસ્તિત્વ ખોઈ બેસે છે.

યજ્ઞ એક આવશ્યક કર્મ છે. તે નિત્ય કરતા રહેવું જોઈએ કારણ કે તેનાથી પરમાત્મા પ્રસન્ન થાય છે. જે રાષ્ટ્ર કે નગરમાં ભગવાન યજ્ઞપુરુષનું યજન થાય છે તેની પર ભગવાન પ્રસન્ન થાય છે. જ્યાં ભગવાન પ્રસન્ન થાય છે ત્યાં કોઈ વસ્તુનો અભાવ રહેતો નથી. યજ્ઞનો ત્યાગ કરવાથી માણસ અનેક સત્પરિણામોથી વંચિત થઈને અધોગામી બને છે.

-વેદ

ખંડ (બ) - પ્રશ્નબેંક

હવે આપ આધ્યાત્મિક પર્યાવરણ, ઋષિઓની શોધો, નૈતિક શિક્ષણ, આપણો દેશ, ઈતિહાસ, મહાપુરુષો, સંસ્કૃતિનાં વિવિધ પાસાં, સ્વાસ્થ્ય- આસન, પ્રાણાયામ, રમતો તથા વિજ્ઞાનસંબંધિત જ્ઞાન આપતા પ્રશ્નો વાંચશો.

૧. રવીન્દ્રનાથ ટાગોર દ્વારા સ્થપાયેલું વિશ્વવિદ્યાલય કયું છે ?
(A) દેવસંસ્કૃતિ વિશ્વવિદ્યાલય (B) શાંતિનિકેતન (C) નાલંદા (D) તક્ષશિલા

૨. સામ્યવાદી સિદ્ધાંતોનો પ્રચાર કરનારી ફેવિયન સોસાયટીની સ્થાપના કોણે કરી હતી ?
(A) હાઈન્ડમેન (B) બર્નાર્ડ શો (C) વિલિયમ મોરિસ (D) A,B,C ત્રણેય

૩. સેન્ટ્રલ હિંદુ કૉલેજની સ્થાપના કોણે કરી હતી ?
(A) શ્રીમતી એની બેસન્ટ (B) શ્રીમતી અહલ્યાબાઈ (C) રામતીર્થ (D) રવીન્દ્રનાથ ટાગોર

૪. જેમણે સેન્ટ્રલ હિંદુ કૉલેજને પોતાને હસ્તક લઈ હિંદુ વિશ્વવિદ્યાલયમાં બદલી નાખી તેઓ હતા -
(A) મદમોહન માલવીય (B) લાલબહાદુર શાસ્ત્રી
(C) પુરુષોત્તમદાસ ટંડન (D) સરદાર પટેલ

૫. જેમને ૧૯૦૭માં થિયોસોફિકલ સોસાયટીના વડા તરીકે ચૂંટવામાં આવ્યાં -
(A) એની બેસન્ટ (B) કસ્તુરબા (C) કમલા નહેરુ (D) બીજું કોઈ

૬. દાર્જીલિંગમાં મૃત્યુ વખતે નિવેદિતાના મુખમાંથી કઈ અંતિમ પ્રાર્થના નીકળી ?
(A) અસતો મા સદ્ગમય (B) તમસો મા જ્યોતિર્ગમય
(C) મૃત્યોર્માઅમૃતમ્ ગમય (D) A,B,C ત્રણેય

૭. નિવેદિતાના પુસ્તક 'હિંટ્સ ઓન એજ્યુકેશન ઈન ઈન્ડિયા' એક ચર્ચાનો નિષ્કર્ષ માત્ર છે, જેનાથી સકળનું દર્શન થઈ શકે -
(A) આધુનિકતાનું રાષ્ટ્રીયકરણ (B) પુરાતનનું આધુનિકીકરણ
(C)લિવિંગ એન્ડ નોન લિવિંગ (D) A,B બંને

૮. ભારતકોકિલાના નામે પ્રસિદ્ધ હતાં -
(A) શ્રીમતી સરોજિની નાયડુ (B) ફ્લોરેન્સ નાઈન્ટિંગલ
(C) શ્રીમતી એની બેસન્ટ (D) નિવેદિતા

૯. પોતાના પ્રિયપાત્રનાં ખોટા કાર્યનું સમર્થન કરવાથી તેનું શું નષ્ટ થાય છે ?
(A) ઉન્નતિ કરવાની ક્ષમતા (B) સ્વાવલંબી બનવાની ક્ષમતા
(C) ધન મેળવવાની આકાંક્ષા (D) A,B,C ત્રણેય

૧૦. મનુષ્ય શેની મદદથી આત્મશુદ્ધિ કરી શકે છે ?
(A) સંયમ (B) સાધના (C) સ્વાધ્યાય (D) A,B,C ત્રણેય

૧૧. સદ્‌ગુરુ શિક્ષણ આપે છે -
(A) અંધકારમાંથી પ્રકાશ તરફ ચાલો (B) અસત્યમાંથી સત્ય તરફ જાઓ
(C) મૃત્યુમાંથી અમરત્વ તરફ જાઓ (D) A,B,C ત્રણેય

૧૨. જ્યારે મનોવૈજ્ઞાનિક કારણોથી રોગીની તબિયત વધારે ખરાબ રહે છે ત્યારે ઉપચાર માટે આપવામાં આવે છે -
(A) એન્ટિબાયોટિક (B) પ્લેસેબો (C) ઊંઘની ગોળીઓ (D) પાણીનું ઇન્જેક્શન

૧૩. ઝીરોનું અસલી નામ હતું -
(A) જેફર (B) શૂન્ય (C) સિફ (D) સિફર

૧૪. ઋણાત્મક સંખ્યાનો વિચાર કોણે આપ્યો ?
(A) અરબસ્તાને (B) ભારતે (C) ઇટાલીએ (D) ગ્રીસે

૧૫. કયા ખાદ્યાન્નમાં પ્રોટીનની માત્રા વધારે હોય છે ?
(A) કસાવા (B) સોયાબીન (C) ઘઉં (D) મકાઈ

૧૬. ભારતની સૌથી જૂની એન્જિનિયરીંગ કોલેજ કઈ છે ?
(A) પૂના (B) રુડકી (C) બંગલુરુ (D) વેલ્લોરમહેલમાંથી

૧૭. ભારતમાં ચીપ બનાવવાનું કારખાનું ક્યાં આવેલું છે ?
(A) મૈસુરમાં (B) ચંડીગઢમાં (C) ત્રિવેન્દ્રમમાં (D) પટનામાં

૧૮. ભારતની સૌથી જૂની વિજ્ઞાન સંસ્થા છે -
(A) ઇન્ડિયન નેશનલ સાયન્સ એકેડેમી (B) ઇન્ડિયન એકેડેમી ઓફ સાયન્સિસ
(C) નેશનલ એકેડેમી ઓફ સાયન્સિસ (D) ઇન્ડિયન સાયન્સ કોંગ્રેસ એસોશિયશન

૧૯. બે વાર નોબેલ પુરસ્કાર મેળવનારી મહિલા છે -
(A) રોઝાલિન્ડ યલો (B) ડોરોથી હોજકિન્સ (C) મેડમ ક્યૂરી (D) બાર્બરા મેક્લિનટોક

૨૦. પ્રસિદ્ધ ભારતીય વૈજ્ઞાનિક અસીમા ચેટર્જીની દેન છે -
(A) પ્રાકૃતિક ઉત્પાદન-રસાયણશાસ્ત્ર (B) પોલીમર રસાયણ
(C) રાસાયણિક વિકાસ (D) કોલાઇડ રસાયણ

૨૧. ભારતીય બંધારણસભાએ રાષ્ટ્રધ્વજના હાલના સ્વરૂપને અપનાવ્યું -
(A) ૨૨ જુલાઈ, ૧૯૪૭ (B) ૨૬ નવેમ્બર, ૧૯૪૮
(C) ૨૬ જાન્યુઆરી, ૧૯૫૦ (D) ૧૫ ઑગસ્ટ, ૧૯૫૦

૨૨. રાષ્ટ્રગીતના રચયિતા છે -
(A) બંકીમચંદ્ર (B) રવીન્દ્રનાથ (C) શ્યામલાલ ગુપ્ત (D) રામધારીસિંહ દિનકર

૨૩. જનગણ મન સૌ પ્રથમ કોંગ્રેસના અધિવેશનમાં ક્યારે અને ક્યાં ગવાયું ?
(A) ૧૮૮૫, મુંબઈ (B) ૧૮૮૭, કલકત્તા (C) ૧૯૦૫, બનારસ (D) ૧૯૧૧, કલકત્તા
૨૪. વંદે માતરમ્ રાષ્ટ્રીય ગીત બંકીમચંદ્રની કઈ નવલકથામાંથી લેવામાં આવ્યું છે ?
(A) ગણદેવતા (B) આનંદમઠ (C) શ્રીકાંત (D) આમાંથી એકેય નહિ
૨૫. સૌથી તેજસ્વી ગ્રહ છે -
(A) શુક્ર (B) ગુરુ (C) શનિ (D) બુધ
૨૬. સૌથી મોટી માછલી છે -
(A) બાલીન હેલ (B) શાર્પ (C) સ્વોર્ડ ફીશ (D) વ્હેલશાર્ક
૨૭. પ્રદૂષણ નિયંત્રણ તથા પ્રકૃતિના સમતોલન માટે શું કરવું લાભદાયક છે ?
(A) યજ્ઞ (B) વૃક્ષારોપણ (C) બલિવૈશ્વ (D) A,B,C ત્રણેય
૨૮. સ્વાસ્થ્ય બગડવાનું મુખ્ય કારણ છે -
(A) આહારવિહાર સંબંધી અયોગ્ય દિનચર્યા (B) અસંયમ
(C) પ્રકૃતિથી વિરુદ્ધ દિનચર્યા (D) A,B,C ત્રણેય
૨૯. કલકત્તાથી પાછા આવીને શ્રીરામ શર્મા આચાર્યજીએ કયા સમાચારપત્રનું સંપાદન કર્યું ?
(A) સૈનિક (B) ઉજાલા (C) નવભારત ટાઈમ્સ (D) અમર ઉજાલા
૩૦. 'હમ સુધરેંગે, યુગ સુધરેગા'નો નારો કોણે આપ્યો ?
(A) આનંદસ્વામીએ (B) સ્વામી દયાનંદે (C) પં. શ્રીરામ શર્માજીએ (D) વિનોબા ભાવેએ
૩૧. યુગનિર્માણ યોજનાનો મૂળ ઉદ્દેશ્ય કયો છે ?
(A) રાજનૈતિક ક્રાંતિ (B) આર્થિક ક્રાંતિ (C) વૈચારિક ક્રાંતિ (D) શાસકીય ક્રાંતિ
૩૨. નર્મદાનું ઉદ્ગમસ્થાન છે -
(A) મૈનાક પર્વત (B) અમરકંટક (C) ગંગોત્રી (D) યમનોત્રી
૩૩. સપ્તઋષિઓમાંના કયા ઋષિની તપોભૂમિ પર શાંતિકુંજ બન્યું છે ?
(A) વશિષ્ઠ (B) વિશ્વામિત્ર (C) અત્રિ (D) જમદગ્નિ
૩૪. ઉજ્જૈનનું પ્રાચીન નામ હતું -
(A) વૈશાલી (B) સુદામાપુરી (C) અવંતિકા (D) કાલિંદી
૩૫. પાણિનિની હિમાલયમાં કોની સાથે મુલાકાત થઈ ?
(A) ઈશ્વરદેવ (B) શાંતિદેવ (C) ભગીરથ (D) આમાંથી એકેય નહિ
૩૬. બદરીવિશાલની મૂર્તિ નારદકુંડમાંથી કોણે બહાર કાઢી હતી ?
(A) વિવેકાનંદે (B) ઈશ્વરદેવે (C) હસ્તામલકે (D) આદિશંકરાચાર્યે

૩૭. રામકૃષ્ણ મિશનના સ્થાપક કોણ હતા ?
(A) શ્રદ્ધાનંદ (B) સ્વામી વિવેકાનંદ (C) સત્યમિત્રાનંદ (D) પરમહંસ
૩૮. 'પૃથ્વીરાજ રાસો'ના રચયિતા કોણ હતા ?
(A) નરપત નાલ્હ (B) ચંદ વરદાયી (C) જગનિક (D) ગોરખનાથ
૩૯. અજન્ટાની પ્રસિદ્ધ ગુફાઓ ક્યા રાજ્યમાં છે ?
(A) ઉત્તરપ્રદેશ (B) મધ્યપ્રદેશ (C) મહારાષ્ટ્ર (D) છત્તીસગઢ
૪૦. માનવનું મસ્તિષ્ક છે એક -
(A) વિલક્ષણ કોમ્પ્યૂટર (B) કલ્પવૃક્ષ (C) પારસ (D) A,B બંને
૪૧. સમાજની કરોડરજ્જુ છે -
(A) સુસંસ્કારી પરિવાર (B) ધન (C) શિક્ષણ (D) સ્વાધ્યાય
૪૨. પરિવારનિર્માણનો આધાર છે -
(A) પ્રેમ (B) સહકાર (C) વિનમ્રતા (D) A,B,C ત્રણેય
૪૩. મનને નિયંત્રણમાં રાખવાનો કયો ઉપાય ગીતાજીમાં બતાવ્યો છે ?
(A) એકાગ્રતા (B) ફક્ત અભ્યાસ (C) ફક્ત વૈરાગ્ય (D) અભ્યાસ અને વૈરાગ્ય બંને
૪૪. ધૃતરાષ્ટ્રને મહાભારતના યુદ્ધનો આંખે દેખ્યો અહેવાલ કોણે સંભળાવ્યો હતો ?
(A) શ્રીકૃષ્ણે (B) અર્જુને (C) સંજયે (D) વિદુરજીએ
૪૫. શાંતિ પ્રાપ્ત કરવા માટે સૌથી વધારે જરૂરી છે -
(A) સુખ (B) સમૃદ્ધિ (C) સુવિધા (D) સંયમ
૪૬. અવતારનું મુખ્ય કાર્ય હોય છે -
(A) સત્પ્રવૃત્તિ સંવર્ધન (B) દુષ્પ્રવૃત્તિઓનો નાશ (C) લીલા પ્રદર્શન (D) A,B બંને
૪૭. સ્વામી વિવેકાનંદના મતે જીવનમાં સુખી અને સંતુષ્ટ રહેવું હોય તો -
(A) ઉદાર બનો
(B) જરૂરિયાતવાળાને મદદ કરો
(C) પીડિતોનાં દુખો દૂર કરો
(D) A,B,C ત્રણેય
૪૮. એકનાથ રાનડેની કાર્યશૈલીમાં પ્રગટ થતું હતું -
(A) ગુરુનું માર્ગદર્શન
(B) પિતાની જવાબદારી
(C) માતાનો સ્નેહ
(D) A,B,C ત્રણેય
૪૯. દુનિયાએ બીજા ધર્મો માટે ભારતવર્ષ પાસેથી કઈ બાબત શીખવી જોઈએ ?
(A) સહિષ્ણુતા (B) સહાનુભૂતિ (C) નીરસતા (D) A,B બંને

૫૦. સૂર્યમુખીના તેલમાં કયું વિટામિન ઓછું હોય છે?
(A) બી (B) એ (C) ડી (D) ઈ

૫૧. આયુર્વેદ તથા યોગ આપણને શિખવાડે છે -
(A) શરીરને રોગમુક્ત રાખવું (B) મનને તણાવમુક્ત રાખવું
(C) આત્માને પરમાત્મા સાથે જોડવો (D) A,B બંને

૫૨. જે કર્મ કરીએ તે પૂરું થાય કે ના થાય છતાં તેના ફળમાં સમભાવ રાખવાનું નામ છે-
(A) યોગ (B) સમત્વ (C) સકામ કર્મ (D) કર્મબંધનમુક્તિ

૫૩. કયા લોકો લાભમાં રહે છે?
(A) વિવેકવાન (B) શક્તિવાન (C) નેતા (D) ધનવાન

૫૪. જો જીવનને સુખી અને સંતુષ્ટ રાખવું હોય તો માણસે દરેક અવસ્થામાં કેવો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ?
(A) માનસિક શાંતિનો ભંગ ન થવા દો (B) પોતે જીવન જીવવાનો પ્રયાસ કરો
(C) ધનસંપત્તિ ભેગી કરો (D) A,B,C ત્રણેય

૫૫. કઈ અમોઘ શક્તિઓના બળે મનુષ્ય વિકટ પરિસ્થિતિનો સામનો કરી શકે છે?
(A) માનસિક શાંતિ (B) બૌદ્ધિક સંતુલન (C) ધનસંપત્તિનો સંચય (D) A,B બંને

૫૬. આપણે આપણા ધ્યેય તરફ આગળ વધતા રહેવું હોય તો શું વધતું રહેવું જોઈએ?
(A) નિરંતરતા (B) તીવ્રતા (C) અમોઘતા (D) A,B,C ત્રણેય

૫૭. જે મનુષ્યને તેના ઈચ્છિત લક્ષ્ય સુધી અવશ્ય પહોંચાડે છે તે છે -
(A) ઈચ્છા (B) નિષ્ઠા (C) શક્તિ (D) એકતા

૫૮. કેવી સ્ત્રીઓને બધે જ આદરણીય સ્થાન મળે છે -
(A) વિદૂષી (B) બ્રહ્મવાદિની (C) ધનવાન (D) A,B બંને

૫૯. ગીતા અનુસાર કેવી માતા યોગ્ય સંતાનને જન્મ આપી શકે?
(A) સુયોગ્ય (B) સદ્‌ગુણી (C) કામ કરતી (D) A,B બંને

૬૦. "મા ત્યાગની સાક્ષાત્ મૂર્તિ છે, જ્યારે તે કોઈ કામમાં મન દઈને મંડી પડે છે તો તે પહાડને પણ હલાવી દે છે." કથન કોનું છે?
(A) મહાત્મા ગાંધીનું (B) સુભાષચંદ્ર બોઝનું (C) વિવેકાનંદનું (D) બીજા કોઈનું

૬૧. ઈન્દોરની મહારાણી બન્યા પછી પણ અહલ્યાબાઈએ પોતાની કઈ વિશેષતાઓ ન છોડી?
(A) સેવા (B) સૌમ્યતા (C) સરળતા અને સાદગી (D) A,B બંને

૬૨. સમુદ્રની સપાટીથી ગંગોત્રીની ઊંચાઈ કેટલી છે?
(A) ૧૩૦૦૦ ફૂટ (B) ૧૬૦૦૦ ફૂટ (C) ૨૯૦૦૦ ફૂટ (D) ૧૪૦૦૦ ફૂટ

૬૩. ડૉ. ડી. ડેરેલે પોતાના પ્રયોગોથી ગંગાજળમાં કયા રોગોને મારવાની શક્તિ છે તેવું સાબિત કર્યું છે?
(A) ટી.બી.ના (B) અતિસાર અને સંગ્રહણીના (C) વ્રણ તથા કોલેરાના (D) A,B,C ત્રણેય

૬૪. કોઈપણ સમાજ ઉન્નતિ કરે તો તેના કારણે થાય છે તેનું -
(A) આંતરિક સંગઠન (B) એકતા (C) પ્રેમ અને સહયોગ (D) A,B,C ત્રણેય

૬૫. ગોરીલાનો આહાર છે -
(A) માંસભક્ષણ (B) કીટભક્ષણ (C) સંપૂર્ણ શાકાહાર (D) A,B,C ત્રણેય

૬૬. કસ્તુરી મૃગ અને બીજાં હરણોમાં શું અંતર છે?
(A) તેને શીંગડાં નથી હોતાં (B) તેના ગળે એક કોથળી હોય છે
(C) નરની નાભિ નજીક કસ્તુરીગ્રંથિ હોય છે. (D) A,B,C ત્રણેય

૬૭. રીંછનો પ્રિય ખોરાક છે -
(A) મધમાખી (B) ઊધઈ (C) વ્યાઘ્રભૃંગ (D) ઘોંઘા

૬૮. ઢેલની કલગી કયા રંગની હોય છે?
(A) ધૂસર, ધોળી અને ભૂખરી (B) ભૂખરી, સફેદ અને લીલી
(C) વાદળી, લીલી અને ભૂરી (D) વાદળી અને જાંબુડિયા રંગની

૬૯. કઈ ભારતીય નાયિકાએ પશુઓ પ્રત્યે ક્રૂરતા આચરનાર ચલચિત્રનું કામ છોડ્યું?
(A) શબાના આઝમી (B) શર્મિલા ટાગોર (C) સ્મિતા પાટીલ (D) અમલા

૭૦. કયું ભારતીય સંસ્થાન વનીકરણમાં યોગદાન આપવા માટે ઇન્દિરા પ્રિયદર્શિની વૃક્ષમિત્ર પુરસ્કાર આપે છે?
(A) પર્યાવરણ, વન તથા વન્યજીવન વિભાગ (B) અપરંપરાગત ઊર્જાસ્રોત વિભાગ
(C) ભારતીય વનસંશોધન સંસ્થાન (D) A,B,C ત્રણેય

૭૧. કયા સંસ્થાન દ્વારા પીતાંબર પંત રાષ્ટ્રીય પર્યાવરણ શિષ્યવૃત્તિ આપવામાં આવે છે?
(A) વિજ્ઞાન તથા ટેકનિકલ વિભાગ (B) અપરંપરાગત ઊર્જાસ્રોત વિભાગ
(C) પર્યાવરણ વિભાગ (D) ભારતીય વન્યજીવન સંસ્થાન

૭૨. ઉત્તરાખંડમાં દૂનઘાટીની મસૂરી ટેકરીઓ શેના કારણે નષ્ટ થઈ રહી છે ?
(A) વૃક્ષો કપાવાથી (B) ખાણોના લીધે (C) ખેતીથી (D) ખીણોથી
૭૩. ગંગાનદીમાં ફેંકવામાં આવતા માંસથી છુટકારો મેળવવા કયા જળચર પ્રાણીને મોટી સંખ્યામાં છોડવામાં આવ્યાં છે ?
(A) મગર (B) કાચબા (C) ડોલફિન (D) માછલીઓ
૭૪. જો દુર્ઘટનાથી ચહેરો વિકૃત થઈ ગયો હોય તો તે શેનાથી સારો થઈ શકે ?
(A) દવાથી (B) લેસર કિરણોથી (C) પોષણથી (D) પ્લાસ્ટિક સર્જરીથી
૭૫. જો કોઈ માણસની કીડની કામ ના કરતી હોય તો તેનો કયો ઉપચાર કરવામાં આવે છે ?
(A) કીડનીનું ઑપરેશન (B) શરીરમાં લોહી ચડાવવું
(C) વિકિરણ ચિકિત્સા (D) ડાયાલિસિસ
૭૬. જીવનનો અર્થ ઉત્કૃષ્ટ બનાવવાનો છે -
(A) પોતાના ભાવસંસ્થાનને (B) ગુણ, કર્મ, સ્વભાવને (C) તન, મન, ધનને (D) A,B બંને
૭૭. કયું બંધન જીવને બાંધે છે ?
(A) દુર્બુદ્ધિ (B) દુષ્પ્રવૃત્તિઓ (C) સુખવૈભવ (D) A,B બંને
૭૮. દુનિયાનાં પ્રથમ મહિલા વડાપ્રધાન હતાં -
(A) માગરિટ થેચર (B) ઈન્દિરા ગાંધી (C) ગોલ્ડામેર (D) સિરિમાઓ ભંડારનાયકે
૭૯. 'પરાધીન સપનેહુ સુખ નહીં' કોની પંક્તિ છે ?
(A) જાયસી (B) રહીમ (C) કબીરદાસ (D) તુલસીદાસ
૮૦. રાજનીતિમાં ઘૂસેલી બૂરાઈઓને ત્યાં સુધી રોકી નહિ શકાય, જ્યાં સુધી મતદાતા આમાં અંતર સમજતાં નહિ શીખે -
(A) રાષ્ટ્રના હિત તથા અહિતમાં (B) સમાજના હિત તથા અહિતમાં
(C) પોતાના હિતમાં (D) A,B બંને
૮૧. શક્તિમાં સામર્થ્ય છે, પ્રભાવ છે, પ્રતિષ્ઠા છે, પરંતુ તેની સાથે છે -
(A) ઉદ્વિગ્નતા (B) આવેગ (C) માનસિક વ્યાકુળતા (D) A,B,C ત્રણેય
૮૨. ભાવિ ભવિષ્યગતમાં તો સર્વદા છે -
(A) આહ્લાદ (B) પ્રસન્નતા અને શાંતિ
(C) સ્થિરતા અને અખંડ આનંદ (D) A,B,C ત્રણેય
૮૩. કયા ગુણથી લોકકલ્યાણ કરી શકાય ?
(A) સંયમશીલતા (B) ઉદારતા (C) સજ્જનતા (D) A,B,C ત્રણેય

૮૪. સંપન્નતાનો આધાર છે -

(A) પરિશ્રમ પર (B) ચતુરાઈ પર (C) સાધનો પર (D) A,B,C ત્રણેય

૮૫. આત્મદર્શન જ ઈશ્વરદર્શનનું સૌથી સહેલું અને નજીકનું સાધન છે. આનો અર્થ છે -

(A) પવિત્રતા (B) પ્રખરતાની વૃદ્ધિ (C) પોતાને જોવો (D) A,B બંને

૮૬. ટામેટાની ચટણીમાં જોવા મળે છે -

(A) સાઈટ્રિક એસિડ (B) મેલિક એસિડ (C) ગંધકનો તેજાબ (D) એસિટિક એસિડ

૮૭. મહાદેવી વર્માનો જન્મ ક્યાં થયો હતો ?

(A) ફરુખાબાદ (B) અલ્હાબાદ (C) લખનૌ (D) બનારસ

૮૮. ભારતની પહેલી મહિલા અંતરીક્ષ યાત્રીનું નામ છે -

(A) જુહી ચાવલા (B) કલ્પના ચાવલા (C) સૌદામિની (D) સુનિતા વિલિયમ

૮૯. જુદી જુદી રમતોમાં સર્વોત્તમ ખેલાડીને મળતા પુરસ્કારનું નામ છે -

(A) કલિંગ પુરસ્કાર (B) અર્જુન પુરસ્કાર (C) નોબેલ પુરસ્કાર (D) ભારતરત્ન

૯૦. ડુરંડ કપ કઈ રમત સાથે સંબંધિત છે ?

(A) લોન ટેનિસ (B) ક્રિકેટ (C) ફૂટબોલ (D) હોકી

૯૧. સંયુક્ત રાષ્ટ્રસંઘમાં કુલ કેટલા દેશો છે ?

(A) ૨૦૧ (B) ૧૫૮ (C) ૧૯૨ (D) ૨૧૪

૯૨. ક્યા જીવની સરેરાશ ઉંમર વધારે છે ?

(A) કાચબો (B) માણસ (C) પેલિકન (D) બિલાડી

૯૩. ભૂકંપના ઝટકા માપવાનું સાધન કયું છે ?

(A) ગ્રેવીમીટર (B) ક્વિક રેકોર્ડર (C) સિસ્મોગ્રાફ (D) ગ્રેવિટી રેકોર્ડર

૯૪. સિંધુ ખીણ સાથે કયા દેશના વ્યાપારી સંબંધો હતા ?

(A) ઈરાન (B) ઈરાક (C) લિબિયા (D) મ્યાનમાર

૯૫. બ્રાહ્મી તથા શંખપુષ્પી લાભકારી છે કારણ કે તે -

(A) મેધાશક્તિ વધારે છે (B) મગજની સક્રિયતામાં લાભ કરે છે

(C) માનસિક રોગોમાં પણ ઉપયોગી છે (D) A,B,C ત્રણેય

૯૬. રામાયણના રચયિતા હતા -

(A) વિશ્વામિત્ર (B) વાલ્મીકિ (C) તુલસીદાસ (D) સુરદાસ

૯૭. આપણે ઈશ્વરને સર્વવ્યાપી તથા ન્યાયકારી માનીને તેમના અનુશાસનને આપણા જીવનમાં ઉતારીશું. આના માધ્યમથી શ્રીરામ શર્માજીએ શેને અપનાવવા પર ભાર મૂક્યો છે ?
(A) પલાયનવાદ (B) આસ્તિકતા (C) અવતારવાદ (D) કર્મફળનો સિદ્ધાંત

૯૮. માણસ પોતે જ પોતાનો ભાગ્યવિધાતા છે એ વિશ્વાસના આધારે આપણી માન્યતા છે કે આપણે શ્રેષ્ઠ બનીશું અને બીજાઓને ઉત્કૃષ્ટ બનાવીશું તો યુગ અવશ્ય બદલાશે. આ સૂત્ર -
(A) સાચું છે (B) ખોટું છે
(C) સૂત્રમાં શ્રેષ્ઠની જગ્યાએ ઉત્કૃષ્ટ અને ઉત્કૃષ્ટની જગ્યાએ શ્રેષ્ઠ લખવાથી સૂત્ર સાચું બનશે
(D) બીજું કોઈ

૯૯. આઝાદી પહેલાં લોકસભાના પ્રથમ અધ્યક્ષ હતા -
(A) ગણેશ વાસુદેવ માવળંકર (B) સર ફેડરિક હાઈટ
(C) વિઠ્ઠલભાઈ પટેલ (D) ઈબ્રાહીમ રહેમતુલ્લા

૧૦૦. દેશના પહેલા મુખ્ય ચૂંટણી કમિશનર હતા ?
(A) સુકુમાર સેન (B) એસ.પી.સેન વર્મા (C) કે.વી.કે. સુંદરમ (D) નાગેન્દ્રસિંહ

૧૦૧. ભારતના પ્રથમ કાર્યકારી રાષ્ટ્રપતિ હતા -
(A) ન્યાયમૂર્તિ હિદાયતુલ્લા (B) વી.વી.ગીરી
(C) ડૉ.સર્વપલ્લી રાધાકૃષ્ણન (D) બી.ડી.જત્તી

૧૦૨. કાર્યકારી વડાપ્રધાન બનનારા પ્રથમ રાજનેતા હતા -
(A) ગુલઝારીલાલ નંદા (B) લાલબહાદુર શાસ્ત્રી
(C) ઈન્દિરા ગાંધી (D) મોરારજી દેસાઈ

૧૦૩. સ્વતંત્ર ભારતના પહેલા ગૃહમંત્રી હતા -
(A) મૌલાના આઝાદ (B) સરદાર બળદેવસિંહ
(C) સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ (D) રફી અહમદ કીડવાઈ

૧૦૪. શક્તિ મળતાં જ ભસ્માસુર બની ગયો -
(A) ખૂબ પ્રસન્ન (B) મદોન્મત્ત (C) સ્વરક્ષક (D) અમર

૧૦૫. અશુદ્ધ ચિત્તવાળા લોકો હોય છે -
(A) આત્મકલ્યાણી (B) વિશ્વકલ્યાણી (C) આત્મઘાતી (D) આત્માનંદી

૧૦૬. પ્રથમ રાષ્ટ્રપતિ ડૉ.રાજેન્દ્રપ્રસાદના જીવનની વિશેષતા હતી -
(A) સરળતા (B) આત્મવિશ્વાસ (C) અલ્પભાષી, શિસ્તપ્રિય (D) A,B,C ત્રણેય

૧૦૭. સ્વાર્થપરાયણતા અને અહંકારમાંથી છુટકારો અને ભાવસંવેદનાનું અમૃતપાન કોને કહેવામાં આવ્યું છે ?

(A) શિક્ષણને (B) વિદ્યાને (C) સત્સંગને (D) B,C બંને

૧૦૮. સંગઠનના જવાબદાર લોકો જે નીતિને અનુરૂપ વ્યવહાર કરીને સંગઠનને જીવતું રાખી શકે છે તે છે -

(A) પોતાના પ્રત્યે કઠોરતા (B) બીજાઓ પ્રત્યે ઉદારતા (C) સ્વહિત (D) A,B બંને

૧૦૯. દ્રૌપદી સ્વયંવરમાં કોણે લક્ષ્યવેધ કર્યો હતો ?

(A) કર્ણે (B) અર્જુને (C) શ્રીકૃષ્ણે (D) ભીષ્મે

૧૧૦. કોયલ શેના કારણે પ્રિય છે ?

(A) વાણીની મધુરતાથી (B) ભાવનાઓની મધુરતાથી

(C) સ્વાર્થપરાયણતાથી (D) A,B બંને

૧૧૧. સિદ્ધિઓને સંભાળવાની શક્તિ કેવા પુરુષોમાં હોય છે ?

(A) સાત્ત્વિક (B) પરમાર્થી (C) શક્તિશાળી (D) A,B બંને

૧૧૨. ભસ્માસુર હતો -

(A) શરીરથી શક્તિશાળી (B) વૈભવશાળી (C) મનથી બળવાન (D) A,B બંને

૧૧૩. હમીર એ જ સિદ્ધાંતોને સ્વીકારતા હતા, જેમાં હતું -

(A) સત્ય (B) હઠ (C) આદર્શોની રક્ષા (D) A તથા C

૧૧૪. વિધવા રાજકુમારી મંગલમુખી કયા રાજાની પુત્રી હતી ?

(A) ચિતોડનરેશ માલદેવની (B) માનસિંહની

(C) રાજા જયસિંહની (D) જયચંદની

૧૧૫. દ્રૌપદીએ સાડી ફાડીને અડધો ભાગ કોને લાજ બચાવવા માટે આપ્યો ?

(A) સહદેવને (B) દુર્યોધનને (C) ઝાડીમાં છુપાયેલા સાધુને (D) નકુળને

૧૧૬. કોટ, પેન્ટ તથા ટાઈ પહેરેલા છોકરાઓને કોણ એન્ગ્લોઇન્ડિયન સમજ્યું હતું ?

(A) જવાહરલાલ નહેરુ (B) ડૉ. રાધાકૃષ્ણન

(C) રાજેન્દ્રપ્રસાદ (D) ઝાકીર હુસેન

૧૧૭. ચાણક્યની આવકનું સાધન કયું હતું ?

(A) પુસ્તકલેખન (B) અધ્યાપન (C) રાજકીય વેતન (D) A,B બંને

૧૧૮. ભૂતકાળના ગૌરવની ફરીથી સ્થાપના થાય તે માટે રાષ્ટ્રનિર્માતાએ શું કરવું પડે ?
(A) પોતાનું ઘડતર (B) સાદગી અપનાવવી (C) સંયમથી રહેવું (D) A,B,C ત્રણેય

૧૧૯. મનુષ્ય શું ગુમાવવાથી બધું જ ગુમાવી બેસે છે ?
(A) સ્વાસ્થ્ય (B) ધન (C) ચરિત્ર (D) આમાંથી એકેય નહિ

૧૨૦. શેની સ્વચ્છતા સૌથી શ્રેષ્ઠ છે ?
(A) તનની (B) મનની (C) વૈભવની (D) વસ્ત્રોની

૧૨૧. ભારતીય સંસ્કૃતિ શેમાં માને છે ?
(A) વિવેક (B) તર્ક (C) નુક્તેચીની (D) આમાંથી કોઈ નહિ

૧૨૨. ભારતીય સંસ્કૃતિ આપણને શીખવે છે -
(A) પરસ્પર સહયોગ (B) એકતા (C) પરોપકાર (D) A,B,C ત્રણેય

૧૨૩. ભારતીય સંસ્કૃતિ આપણને પ્રેરણા આપે છે -
(A) સદ્‌વિચારોની (B) સત્કર્મોની (C) સદ્‌ભાવોની (D) A,B,C ત્રણેય

૧૨૪. માણસના પતનનું કારણ છે -
(A) અસંયમ (B) દુષ્ચિંતન (C) દુર્વ્યવહાર (D) A,B,C ત્રણેય

૧૨૫. માણસ મહાન બને છે -
(A) ઊંચું પદ મેળવીને (B) ધન મેળવીને (C) નેતા બનીને (D) સત્કર્મોથી

૧૨૬. સફળતાનું રહસ્ય છે -
(A) કાર્ય પ્રત્યે લગની (B) આત્મવિશ્વાસ (C) પુરુષાર્થ (D) A,B,C ત્રણેય

૧૨૭. રચનાકાળના આધારે પ્રથમ વેદ છે -
(A) ઋગ્વેદ (B) યજુર્વેદ (C) સામવેદ (D) અથર્વવેદ

૧૨૮. દેવતાઓના શિલ્પી છે -
(A) ધન્વંતરિ (B) શુકદેવ (C) વિશ્વકર્મા (D) દધીચિ

૧૨૯. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના ગુરુનું નામ શું હતું ?
(A) દ્રોણાચાર્ય (B) પતંજલિ (C) સંદીપન (D) કૃપાચાર્ય

૧૩૦. વિવેકાનંદ શિલાસ્મારક આવેલું છે -
(A) કન્યાકુમારીમાં (B) દિલ્હીમાં (C) કોલકાતામાં (D) ચેન્નઈમાં

૧૩૧. ગુરુનાનકનું જન્મસ્થળ છે -
(A) નાનકાના સાહેબ (B) બાબા ડેરા સાહેબ (C) અમૃતસર (D) લાહોર

૧૩૨. કોણે ચાર ધામોની સ્થાપના કરી ?
(A) વેદવ્યાસે (B) વલ્લભાચાર્યે (C) આદિ શંકરાચાર્યે (D) વિશ્વામિત્રે

૧૩૩. સત્યવાદી રાજા તરીકે પ્રખ્યાત છે -
(A) રાજા હરિશ્ચંદ્ર (B) રાજા વિક્રમાદિત્ય (C) રાજા ભોજ (D) રાજા ભર્તૃહરિ

૧૩૪. પ્રાચીન ભારતના મહાન વ્યાકરણકાર હતા -
(A) ભવભૂતિ (B) પાણિનિ (C) કાલિદાસ (D) કૌટિલ્ય

૧૩૫. "મન ચંગા તો કથરોટમાં ગંગા" આવું કયા સંતે કહ્યું હતું ?
(A) તુલસીદાસ (B) સંત કબીર (C) ગુરુ નાનક (D) સંત રૈદાસ

૧૩૬. "સ્વતંત્રતા આપણો જન્મસિદ્ધ અધિકાર છે" આ કોનું કથન છે ?
(A) મહાત્મા ગાંધી (B) લાલા લજપતરાય
(C) બાલ ગંગાધર તિલક (D) આમાંથી કોઈ નહિ

૧૩૭. લોખંડી પુરુષના નામે જાણીતા છે -
(A) વિપિનચંદ્ર પાલ (B) સુભાષચંદ્ર બોઝ
(C) સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ (D) ચંદ્રશેખર આઝાદ

૧૩૮. "તમે મને લોહી આપો, હું તમને આઝાદી આપીશ." કથન કોનું છે ?
(A) મહાત્મા ગાંધીનું (B) સુભાષચંદ્ર બોઝનું (C) તિલકનું (D) ભગતસિંહનું

૧૩૯. કોણાર્કનું સૂર્યમંદિર ક્યાં આવેલું છે ?
(A) બિહારમાં (B) ગુજરાતમાં (C) ઓડિશામાં (D) કાશીમાં

૧૪૦. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે ગીતાનો ઉપદેશ ક્યાં આપ્યો હતો ?
(A) હસ્તિનાપુરમાં (B) પાટલીપુત્રમાં (C) મગધમાં (D) કુરુક્ષેત્રમાં

૧૪૧. સમર્થ ગુરુ રામદાસના આદેશથી કોણ સિંહણનું દૂધ લાવ્યું ?
(A) રાણા પ્રતાપ (B) શિવાજી (C) છત્રસાલ (D) દુર્ગાદાસ

૧૪૨. સંત કબીરના ગુરુ હતા -
(A) સ્વામી વિવેકાનંદ (B) રામકૃષ્ણ પરમહંસ
(C) સ્વામી દયાનંદ (D) સ્વામી રામાનંદ

૧૪૩. ડાંગરનો ભંડાર કહેવામાં આવે છે -
(A) છત્તીસગઢને (B) ઝારખંડને (C) કેરળને (D) ઓડિશાને

૧૪૪. સિંધુ ખીણની સંસ્કૃતિ સાથે સંબંધિત નગર છે -
(A) મોહન-જો-દડો (B) પંચમઢી (C) ભીમબેઠકા (D) ખજૂરાહો

જવાબો

૧ B	૧૬ B	૩૧ C	૪૬ D	૬૧ D	૭૬ D	૯૧ C	૧૦૬ D	૧૨૧ A	૧૩૬ C
૨ D	૧૭ B	૩૨ B	૪૭ D	૬૨ A	૭૭ D	૯૨ A	૧૦૭ D	૧૨૨ D	૧૩૭ C
૩ A	૧૮ D	૩૩ B	૪૮ D	૬૩ D	૭૮ D	૯૩ C	૧૦૮ D	૧૨૩ D	૧૩૮ B
૪ A	૧૯ C	૩૪ C	૪૯ D	૬૪ D	૭૯ D	૯૪ A	૧૦૯ B	૧૨૪ D	૧૩૯ C
૫ A	૨૦ A	૩૫ A	૫૦ A	૬૫ C	૮૦ D	૯૫ D	૧૧૦ A	૧૨૫ D	૧૪૦ D
૬ D	૨૧ A	૩૬ D	૫૧ D.	૬૬ D	૮૧ D	૯૬ B	૧૧૧ D	૧૨૬ D	૧૪૧ B
૭ D	૨૨ B	૩૭ B	૫૨ B	૬૭ B	૮૨ D	૯૭ D	૧૧૨ D	૧૨૭ A	૧૪૨ D
૮ A	૨૩ D	૩૮ B	૫૩ A	૬૮ B	૮૩ D	૯૮ C	૧૧૩ D	૧૨૮ C	૧૪૩ A
૯ A	૨૪ B	૩૯ C	૫૪ A	૬૯ D	૮૪ A	૯૯ B	૧૧૪ A	૧૨૯ C	૧૪૪ A
૧૦ D	૨૫ A	૪૦ D	૫૫ D	૭૦ A	૮૫ D	૧૦૦ A	૧૧૫ C	૧૩૦ A	
૧૧ D	૨૬ D	૪૧ A	૫૬ D	૭૧ C	૮૬ D	૧૦૧ B	૧૧૬ C	૧૩૧ A	
૧૨ B	૨૭ D	૪૨ D	૫૭ B	૭૨ B	૮૭ A	૧૦૨ A	૧૧૭ A	૧૩૨ C	
૧૩ B	૨૮ D	૪૩ D	૫૮ D	૭૩ B	૮૮ B	૧૦૩ C	૧૧૮ D	૧૩૩ A	
૧૪ B	૨૯ A	૪૪ C	૫૯ D	૭૪ D	૮૯ B	૧૦૪ B	૧૧૯ C	૧૩૪ B	
૧૫ B	૩૦ C	૪૫ D	૬૦ A	૭૫ D	૯૦ C	૧૦૫ C	૧૨૦ B	૧૩૫ D	

Answer Sheet No.

भारतीय संस्कृति ज्ञान परीक्षा, शान्तिकुंज हरिद्वार, (उत्तराखण्ड) (ओ. एम. आर. शीट)
Bhartiya Sanskriti Gyan Parikaha, Shantikunj Haridwar, (Uttarakhand) OMR Sheet

1. School Code विद्यालय कोड

2. Class Code कक्षा कोड

7
8
9
10
11
12
Others

3. Section Code वर्ग कोड

4. Paper Code प्रश्न पत्र कोड

परीक्षार्थी का नाम हिन्दी में

पिता का नाम हिन्दी में

विद्यालय का नाम

जिला

3. Name of Candidate in Capital Letters परीक्षार्थी का नाम (अंग्रेजी के बड़े अक्षरों का प्रयोग करें)

4. Father Name (in Capital Letters) पिता का नाम (अंग्रेजी के बड़े अक्षरों का प्रयोग करें)

S.No.	Answer / उत्तर	S.No.	Answer / उत्तर
1.		51.	
2.		52.	
3.		53.	
4.		54.	
5.		55.	
6.		56.	
7.		57.	
8.		58.	
9.		59.	
10.		60.	
11.		61.	
12.		62.	
13.		63.	
14.		64.	
15.		65.	
16.		66.	
17.		67.	
18.		68.	
19.		69.	
20.		70.	
21.		71.	
22.		72.	
23.		73.	
24.		74.	
25.		75.	
26.		76.	
27.		77.	
28.		78.	
29.		79.	
30.		80.	
31.		81.	
32.		82.	
33.		83.	
34.		84.	
35.		85.	
36.		86.	
37.		87.	
38.		88.	
39.		89.	
40.		90.	
41.		91.	
42.		92.	
43.		93.	
44.		94.	
45.		95.	
46.		96.	
47.		97.	
48.		98.	
49.		99.	
50.		100.	

INSTRUCTIONS FOR MARKING OMR / ओ. एम. आर. शीट को भरने के लिए अनुदेश

1. गोलों व बॉक्स को भरने के लिए केवल एच. बी. पेंसिल का उपयोग करें।
   Use HB PENCILonly for filling the circles and boxes.
2. ओ. एम. आर. शीट को ध्यान से पकड़ें तथा मोड़ें या फाड़ें नहीं ।
   Take OMR Sheet carefully and do not fold and tear.
3. ओ. एम. आर. शीट पर किसी भी तरीके का अन्य निशान न करें ।
   Do not make any spot on the OMR Sheet
4. ओ. एम. आर. शीट के कॉलम भरने के निर्देश / Instructions how to fill columns of OMR Sheet -

(1) **School Code / विद्यालय कोड-** चार अंकों के विद्यालय कोड को बॉक्स में भरकर बॉक्स के नीचे सम्बन्धित अंक का गोला काला करें ।
Fill Four digit School Code in box and darken corresponding circle below.

(2) **Class Code / कक्षा कोड-** कक्षा 7,8,9,10,11,12 तथा अदर में से अपनी कक्षा से सम्बन्धित अंक का गोला काला करें ।
Darken the circle related to your class among 7, 8, 9, 10, 11, 12 and other.

(3) **Name of Candidate / परीक्षार्थी का नाम-** परीक्षार्थी अपना नाम अंग्रेजी के कैपिटल लेटर में बॉक्स में लिखें तथा नाम एवं उपनाम के बीच में एक बॉक्स खाली छोड़ें तथा सम्बन्धित गोला काला करें (नाम से पूर्व/ Shri/ Shriman/ Kumari आदि का प्रयोग न करें)
Candidate will write his name in capital letters in box and leave one box blank between name and surname and dark related circle below. (Don't use Mr./ Miss/ Shri/ Shriman/Kumari etc. before name)

(4) **Father Name / पिता का नाम -** परीक्षार्थी पिता का नाम अंग्रेजी के कैपिटल लेटर में बॉक्स में लिखें तथा नाम एवं उपनाम के बीच में एक बॉक्स खाली छोड़ें तथा सम्बन्धित गोला काला करें । (नाम से पूर्व Mr/ Shri/ Shriman etc. आदि का प्रयोग न करें)
Candidate will write his father name in capital letters in box and leave one box blank between name and surname and dark related circle below. (Don't use Mr./Shri/ Shriman etc. before name)

5. परीक्षार्थी स्वयं अपने हस्ताक्षर इस ओ. एम. आर. शीट पर दिये उपयुक्त स्थान पर केवल बॉल पेन से करें।
   Candidate will sign the OMR Sheet only with ball pen at appropriate space.
6. परीक्षार्थी इस बात का ध्यान रखें कि ओ. एम. आर. शीट पर निरीक्षक के हस्ताक्षर हों।
   Candidate will ensure that invigilator signs the OMR Sheet handed over to him.
7. जिस प्रश्न का उत्तर आप दे रहे हैं, उसी प्रश्न की संख्या वाले उपयुक्त गोले को अंकित करें ।
   Dark the corresponding question number circle you are answering the question.
8. अंकन गाढ़ा तथा पूरे गोले में होना चाहिये ।
   Mark Should be dark and in complete circle.
9. गोले को उदाहरण के अनुसार ठीक प्रकार से काला करें ।
   Dark the circle as shown in the example.

Wrong Methods गलत विधियां	Correct Method सही विधि
ⓐ Ⓧ ● ✱	ⓐ ⓑ ● ⓓ

टाइब्रेकर प्रश्नों के उत्तर / Answer to Tie Breaker Questions

1 ____________________

2 ____________________

3 ____________________

4 ____________________

____

Signature of Candidate/ परीक्षार्थी के हस्ताक्षर	Signature of Invigilator/ निरीक्षक के हस्ताक्षर

અમારો યુગનિર્માણ સત્સંકલ્પ

૧. આપણે ઈશ્વરને સર્વવ્યાપી તથા ન્યાયકારી માનીને એમના અનુશાસનને આપણા જીવનમાં ઉતારીશું.

૨. શરીરને ભગવાનનું મંદિર સમજી આત્મસંયમ તથા નિયમિતતાથી આરોગ્યનું રક્ષણ કરીશું.

૩. મનને કુવિચારો તથા દુર્ભાવનાઓથી બચાવવા માટે સ્વાધ્યાય અને સત્સંગની વ્યવસ્થા રાખીશું.

૪. ઈન્દ્રિયસંયમ, અર્થસંયમ, સમયસંયમ અને વિચારસંયમનો સતત અભ્યાસ કરીશું.

૫. પોતાને સમાજનું એક અભિન્ન અંગ માનીશું અને બધાના હિતમાં પોતાનું હિત સમજીશું.

૬. મર્યાદાઓનું પાલન કરીશું, ખરાબ ટેવોથી દૂર રહીશું, નાગરિક કર્તવ્યોનું પાલન કરીશું અને સમાજ પ્રત્યે વફાદાર રહીશું.

૭. સમજદારી, ઈમાનદારી, જવાબદારી અને બહાદુરીને જીવનનું એક અભિન્ન અંગ માનીશું.

૮. ચારે તરફ મધુરતા, સ્વચ્છતા, સાદાઈ અને સજ્જનતાનું વાતાવરણ બનાવીશું.

૯. અનીતિથી મળેલી સફળતા કરતાં નીતિ પર ચાલતાં મળેલી નિષ્ફળતાને માથે ચડાવીશું.

૧૦. માણસનું મૂલ્યાંકન તેની સફળતાઓ, યોગ્યતાઓ અને વિભૂતિઓથી નહિ, પરંતુ તેના સદ્વિચારો અને સત્કર્મો દ્વારા કરીશું.

૧૧. બીજાની સાથે એવો વ્યવહાર નહિ કરીએ, જે આપણને પોતાના માટે પસંદ ન હોય.

૧૨. આપણે નર-નારી પ્રત્યે પવિત્ર દૃષ્ટિ રાખીશું.

૧૩. સંસારમાં સત્પ્રવૃત્તિઓના ફેલાવા માટે આપણો સમય, પ્રભાવ, જ્ઞાન, પુરુષાર્થ અને ધનનો એક ભાગ નિયમિત રૂપથી વાપરતા રહીશું.

૧૪. પરંપરાની તુલનામાં વિવેકને મહત્ત્વ આપીશું.

૧૪. સજ્જનોને સંગઠિત કરવામાં, અનીતિનો સામનો કરવામાં અને નવસર્જનની પ્રવૃત્તિઓમાં સંપૂર્ણ રસ લઈશું.

૧૬. રાષ્ટ્રીય એકતા અને સમતા પ્રત્યે નિષ્ઠાવાન રહીશું. જાતિ, લિંગ, ભાષા, પ્રાંત, સંપ્રદાય વગેરેના કારણે પરસ્પર કોઈ ભેદભાવ નહિ રાખીએ.

૧૭. ''માણસ પોતે જ પોતાનો ભાગ્યવિધાતા છે'' આ વિશ્વાસના આધારે આપણી માન્યતા છે કે આપણે ઉત્કૃષ્ટ બનીશું અને બીજાઓને શ્રેષ્ઠ બનાવીશું, તો યુગ અવશ્ય બદલાશે.

૧૮. ''આપણે બદલાઈશું - યુગ બદલાશે'', ''આપણે સુધરીશું - યુગ સુધરશે'' આ કથન પર આપણને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે.

વિચારક્રાંતિ અભિયાન

ગાયત્રીતીર્થ, શાંતિકુંજ, હરિદ્વાર (ઉત્તરાખંડ)

ધર્મ અને અધ્યાત્મનાં ક્ષેત્રોમાં બહુ પહેલેથી જ પુરુષોનો અધિકાર ચાલ્યો આવે છે. એના પરિણામે તેમાં પાખંડ તથા ભ્રમસિવાય બીજું કાંઈ બચ્યું નથી. મેલ ધોનારો સાબુ જ જો કોલસાના ભૂકાથી બનેલો હોય તો તેનાથી સ્વચ્છતાનું લક્ષ્ય કદાપિ પૂરું ન થઈ શકે. આ ક્ષેત્રમાં હવે નારીએ જ નેતૃત્વ કરવું જોઈએ. ઈશ્વરે તેની રચના દિવ્યતાનો સમાવેશ કરીને કરી છે. આજની ગઈ ગુજરી સ્થિતિમાં પણ તે પુરુષની તુલનામાં આદર્શવાદ તથા ઉત્કૃષ્ટતાનો નિર્વાહ ખૂબ સારી રીતે કરી રહી છે. આ તેની સહજ પ્રકૃતિ અને ઈશ્વરે તેને આપેલી વિશિષ્ટ વિભૂતિ છે. પુરુષ ખૂબ શ્રમકરીને જે આધ્યાત્મિક સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી શકે છે તે નારીને ખૂબ સહજ રીતે પ્રાપ્ત થાય છે. આસ્તિકતા, આધ્યાત્મિકતા અને ધાર્મિકતાનાં જે લક્ષણો તત્ત્વદર્શીઓએ બતાવ્યાં છે તેમાંનાં મોટાભાગનાં નારીના સ્વભાવમાં સહજરૂપે જ સમાયેલાં જોવા મળે છે. હું એવા ઉજ્જવળ ભવિષ્યનું સ્વપ્ન જોઉં છું, જેમાં આગામી દિવસોમાં નારી સંસારના ભાવનાક્ષેત્રનું નેતૃત્વ કરી રહી હશે અને ભૌતિક ક્ષેત્રમાં સુવ્યવસ્થાનો મજબૂત પાયો નાખી રહી હશે.

- પં. શ્રીરામ શર્મા આચાર્ય

Code No.

NA

ભારતીય સંસ્કૃતિ જ્ઞાનપરીક્ષા - ૨૦૧૭

શાંતિકુંજ, હરિદ્વાર (ઉત્તરાખંડ)

પ્રશ્નપત્ર ધોરણ - ૮ (સંસ્કૃતિ સુવાસ)

કુલ ગુણ - ૧૦૦

સમય : ૧ કલાક

રોલ નં.............

પરીક્ષાર્થીને સૂચના :

૧. બધા પ્રશ્નો ફરજિયાત છે. દરેક પ્રશ્નનો એક ગુણ છે. ઓ.એમ.આર.શીટમાં સાચા જવાબવાળો ગોળો ભરો.

૨. ટાઈબ્રેકર પ્રશ્નોના જવાબ પણ લખવાના છે. તેમના ગુણ જુદા છે.

---

૧. પ્રજાપતિએ મનુષ્યની સુખવૃદ્ધિ માટે કોને જોડી દીધો ?
(A) યજ્ઞને (B) પ્રાર્થનાને (C) મનોરંજનને (D) અહંકારને

૨. સંતમાં કયા ગુણો હોય છે ?
(A) વાચાળતા (B) સેવાપરાયણતા (C) દાન આપવાની વૃત્તિ (D) B,C બંને

૩. કયા મોરચે અંગ્રેજ સેનાપતિ હ્યુરોજનો રાણી લક્ષ્મીબાઈ સાથે સખત સંઘર્ષ થયો ?
(A) કાલપી (B) ગ્વાલિયર (C) ઝાંસી (D) A,B,C ત્રણેય

૪. કયો વાર મુસ્લિમોનો પવિત્ર દિવસ હોય છે ?
(A) સોમવાર (B) શુક્રવાર (C) શનિવાર (D) રવિવાર

૫. મહંમદ પયગંબરે કોને શક્તિશાળી માણસ કહ્યો છે ?
(A) શારીરિક રીતે તંદુરસ્ત (B) ઉચ્ચ પદે બિરાજેલા (C) ક્રોધ પર વિજય મેળવનારને (D) અહંકારીને

૬. મહાત્મા ગાંધીજીએ માદક દ્રવ્યોને માણસ માટે કેવાં ગણાવ્યાં છે ?
(A) હાનિકારક (B) લાભકારી (C) અસરહીન (D) આમાંથી એકેય નહિ

૭. અનીતિ તથા અત્યાચારથી કમાયેલું ધન શેનું કારણ બને છે ?
(A) પતન (B) અકાળ મૃત્યુ (C) અપયશ (D) A,B,C ત્રણેય

૮. કયું જોડકું ખોટું છે ?
(A) લક્ષ્મીબાઈ-ઝાંસી (B) મીરાબાઈ-ગ્વાલિયર (C) અહલ્યાબાઈ-માળવા (D) દુર્ગાવતી-મંડલા

૯. ઓમકારેશ્વરમાં બાર જ્યોતિર્લિંગોમાંથી કયું આવેલું છે ?
(A) નાગેશ્વર (B) ઓમકારેશ્વર (C) અમલેશ્વર (D) B,C બંને

૧૦. પર્યટન સ્થળ ખજૂરાહો પહેલાં કયા નામે ઓળખાતું હતું ?
(A) ખજૂરપુરા (B) ખજૂરવાહિકા (C) ખજૂરનગર (D) A,B બંને

૧૧. ઉજ્જયિની પાસેથી દેશાંતર શૂન્યરેખા શરૂ થાય છે, તેથી તે પૃથ્વીનું શું કહેવાય છે ?
(A) કેન્દ્રબિંદુ (B) નાભિપ્રદેશ (C) શક્તિકેન્દ્ર (D) A,B,C ત્રણેય

૧૨. મધ્યપ્રદેશનાં પર્યટન સ્થળોનું કયું જોડકું સાચું નથી ?
(A) સાંચી-બૌદ્ધ સ્તૂપ (B) ભેડાઘાટ-પાણીનો ધોધ (C) પંચમઢી-ભવ્ય કિલ્લો (D) ભીમ બેઠકા-પુરાતત્ત્વીય વિશ્વધરોહર

૧૩. મધ્યપ્રદેશમાં જન્મેલા મહામાનવોનું કયું જોડકું ખોટું છે ?
(A) ચંદ્રશેખર આઝાદ-ક્રાંતિકારી (B) વિક્રમાદિત્ય - સમ્રાટ
(C) કાલીદાસ - મહાકવિ (D) બાણભટ્ટ - ખગોળશાસ્ત્રી

૧૪. કયા પશુનું દૂધ સંપૂર્ણ આહાર કહેવાય છે ?
(A) બકરી (B) ઊંટડી (C) ભેંસ (D) ગાય

૧૫. કઈ ગાયનું દૂધ ત્રિદોષનાશક ગણાય છે ?
(A) બાખડી ગાય (B) કાળી (C) ધોળી (D) લાલ

૧૬. ભારતીય સંસ્કૃતિનાં ગુરુ તથા ગીતા ઉપરાંત બીજાં કયાં આધારભૂત તત્ત્વો છે ?
(A) ગંગા (B) ગાયત્રી (C) ગૌ (D) A,B,C ત્રણેય

૧૭. માર્કોની પહેલાં કયા ભારતીયે તાર વગર સંદેશો મોકલવાનો સફળ પ્રયોગ કર્યો હતો ?
(A) ભાસ્કરાચાર્યે (B) જગદીશચંદ્ર બોઝે (C) આર્યભટ્ટે (D) બ્રહ્મગુપ્તે

૧૮. જગદીશચંદ્ર બોઝે વનસ્પતિના અભ્યાસ માટે કયું યંત્ર બનાવ્યું હતું ?
(A) વોલ્ટમીટર (B) કાર્ડિયોગ્રામ (C) રેઝોનેન્ટ રેકોર્ડર (D) સિસ્મોગ્રાફ

૧૯. શિવાજીને ગામડાની વૃદ્ધા પાસેથી શો બોધ મળ્યો ?
(A) ઉતાવળ ન કરવી (B) પહેલાં નાનાં લક્ષ્ય સાધવાં (C) શક્તિનો સંચય કરવો (D) A,B,C ત્રણેય

૨૦. જેલમાં રહેલા ચંદ્રશેખર આઝાદને જોઈ થાણેદાર શાથી નવાઈ પામ્યો ?
(A) તે ગાઢ ઊંઘમાં હતા (B) તેમના શરીરમાંથી પરસેવો વહેતો હતો
(C) દંડકબેઠક કરતા હતા (D) B,C બંને

૨૧. ચંદ્રશેખરની પીઠ પર નેતરની લાઠી પડતી ત્યારે તેઓ શું કહેતા હતા ?
(A) ભારતમાતાકી જય (B) ખૂબ વાગે છે (C) ના મારશો (D) આમાંથી એકેય નહિ

૨૨. અગ્નિની પૂજા કરે છે -
(A) આર્યસમાજીઓ (B) પારસીઓ (C) યહુદીઓ (D) A, B બંને

૨૩. સ્વસ્તિકના ચિહ્નનો અર્થ છે -
(A) ચિરંતન સત્ય (B) શાશ્વત શાંતિ (C) અનંત સૌંદર્ય (D) A,B,C ત્રણેય

૨૪. પર્વો પર આંગણામાં રંગોળી બનાવવાની પરંપરા ક્યાં વધારે જોવા મળે છે ?
(A) ઓરિસ્સામાં (B) મહારાષ્ટ્રમાં (C) ગુજરાતમાં (D) B,C બંને

૨૫. મંદબુદ્ધિમાં ઘટાડો થાય છે -
(A) મનોરંજનથી (B) પૌષ્ટિક ખોરાકથી (C) વ્યાયામથી (D) સારા સાહિત્યના વાંચનથી

૨૬. ગીતામાં ભગવાન કૃષ્ણે સ્વાધ્યાયને શું કહ્યો છે ?
(A) સામાન્ય કાર્ય (B) વાણીનું તપ (C) મનોરંજન (D) સમયનો સદુપયોગ

૨૭. સાહિત્ય સમાજનું શું કહેવાય છે ?
(A) પ્રતિરૂપ (B) પૂરક (C) પ્રતિદ્વંદ્વી (D) દર્પણ

૨૮. સદ્સાહિત્ય બાળકોને શેની પ્રેરણા આપે છે ?
(A) શ્રેષ્ઠ ચરિત્રની (B) શ્રેષ્ઠ ચિંતનની (C) શ્રેષ્ઠ આચરણની (D) A,B,C ત્રણેય

૨૯. અમેરિકાના કયા રાષ્ટ્રપતિ સમયનું ચુસ્ત પાલન કરતા હતા ?
(A) જ્યોર્જ બુશ (B) અબ્રાહમ લિંકન (C) જ્યોર્જ વોશિંગટન (D) ઓબામા

૩૦. મનને કુવિચારો અને દુર્ભાવનાથી બચાવવા માટે શું કરવું જોઈએ ?
(A) સ્વાધ્યાય (B) સત્સંગ (C) મનોરંજન (D) A,B બંને

૩૧. સેન્ટ્રલ હિંદુ કોલેજને કોણે હિંદુ વિશ્વવિદ્યાલયમાં ફેરવી નાખી હતી ?
(A) મદનમોહન માલવીય (B) લાલબહાદુર શાસ્ત્રી (C) પુરુષોત્તમદાસ ટંડન (D) સરદાર પટેલ

૩૨. ઈ.સ. ૧૯૦૭માં કોને થિયોસોફિકલ સોસાયટીના પ્રમુખ બનાવવામાં આવ્યાં હતાં ?
(A) એની બેસન્ટ (B) કસ્તુરબા ગાંધી (C) કમલા નહેરુ (D) મધર ટેરેસા

૩૩. દાર્જિલિંગમાં મૃત્યુ સમયે નિવેદિતાએ કઈ પ્રાર્થના કરી હતી ?
(A) અસતો મા સદ્ગમય (B) તમસો મા જ્યોતિર્ગમય (C) મૃત્યોર્મા અમૃતંગમય (D) A,B,C ત્રણેય

૩૪. ભારતના બુલબુલ તરીકે કોણ ઓળખાતું હતું ?
(A) સરોજિની નાયડુ (B) ફ્લોરેન્સ નાઈટિંગલ (C) એની બેસન્ટ (D) ભગિની નિવેદિતા

૩૫. સદ્ગુરુ ઉપદેશ આપે છે -
(A) અંધકારથી પ્રકાશ તરફ જાઓ (B) અસત્યથી સત્ય તરફ જાઓ
(C) મૃત્યુથી અમરતા તરફ જાઓ (D) A,B,C ત્રણેય

૩૬. ઋણાત્મક સંખ્યાનો વિચાર આપ્યો - (A) અરબસ્તાને (B) ભારતે (C) ઇટાલીએ (D) ગ્રીસે

૩૭. શેમાં પ્રોટીનનું પ્રમાણ વધારે હોય છે ?
(A) કોદરા (B) સોયાબીન (C) ઘઉં (D) મકાઈ

૩૮. બેવાર નોબેલ ઇનામ મેળવનારી સ્ત્રી હતી -
(A) રોજાલિંડ યલો (B) ડોરોથી હોજકિંસ (C) મેડમ ક્યુરી (D) બાર્બરા મેક્લિનટૉક

૩૯. સૌથી તેજસ્વી ગ્રહ છે -
(A) શુક્ર (B) ગુરુ (C) શનિ (D) બુધ

૪૦. પ્રદૂષણને રોકવા તથા પ્રકૃતિ સંતુલન માટે શું લાભકારક છે ?
(A) યજ્ઞ/અગ્નિહોત્ર (B) વૃક્ષઉછેર (C) બલિવૈશ્વ (D) A,B,C ત્રણેય

૪૧. પ. શ્રીરામ શર્મા આચાર્યજીએ આગરામાં કયા સમાચારપત્રનું સંપાદનકાર્ય કર્યું ?
(A) સૈનિક (B) ઉજાલા (C) નવભારત ટાઈમ્સ (D) અમર ઉજાલા

૪૨. નર્મદા નદીનું ઉદ્ગમસ્થળ છે -(A) મૈનાક પર્વત (B) અમરકંટક (C) ગંગોત્રી (D) યમનોત્રી

૪૩. પાણિનિની હિમાલયમાં કોની સાથે મુલાકાત થઈ હતી ?
(A) ઈશ્વરદેવ (B) શાંતિદેવ (C) ભગીરથ (D) એકેય નહિ

૪૪. રામકૃષ્ણ મિશનની સ્થાપના કોણે કરી હતી ?
(A) શ્રદ્ધાનંદે (B) વિવેકાનંદે (C) સત્યમિત્રાનંદે (D) પરમહંસે

૪૫. 'પૃથ્વીરાજ રાસો'ના કવિ હતા -(A) નરપત નાલ્હ (B) ચંદ વરદાયી (C) જગનિક (D) ગોરખનાથ

૪૬. અજંતાની ગુફાઓ ક્યાં આવેલી છે ?(A) ઉત્તરપ્રદેશમાં (B) મધ્યપ્રદેશમાં (C) મહારાષ્ટ્રમાં (D) છત્તીસગઢમાં

૪૭. સમાજની કરોડરજ્જુ છે - (A) સુસંસ્કારી કુટુંબ (B) ધન (C) શિક્ષણ (D) સ્વાસ્થ્ય

૪૮. પરિવાર નિર્માણનો આધાર છે -(A) પ્રેમ (B) સહકાર (C) વિનમ્રતા (D) A,B,C ત્રણેય

૪૯. ધૃતરાષ્ટ્રને મહાભારત યુદ્ધની આંખે જોયેલી સ્થિતિ કોણે બતાવી હતી ?
(A) શ્રીકૃષ્ણે (B) અર્જુને (C) સંજયે (D) દુર્યોધને

૫૦. શાંતિ મેળવવા માટે સૌથી વધારે જરૂરી છે -(A) સુખ (B) સમૃદ્ધિ (C) સુવિધા (D) સંયમ

૫૧. દુનિયાએ બીજા ધર્મો માટે ભારત પાસેથી શું શીખવું જોઈએ ?
(A) સહિષ્ણુતા (B) સહાનુભૂતિ (C) નીરસતા (D) A,B બંને

૫૨. આયુર્વેદ તથા યોગ આપણને શું શીખવે છે ?
(A) શરીરને રોગમુક્ત કરવાનું (B) મનને તણાવમુક્ત કરવાનું (C) આત્માને પરમાત્મા સાથે જોડવાનું(D) A,B બંને

૫૩. શેના દ્વારા મનુષ્ય વિકટ પરિસ્થિતિનો સામનો કરી શકે છે ?
(A) માનસિક શાંતિ (B) બૌદ્ધિક સંતુલન (C) ધનસંપત્તિનો સંચય (D) A,B,C ત્રણેય

૫૪. ઈંદોરની મહારાણી બનવા છતાં અહલ્યાબાઈએ શેનો ત્યાગ નહોતો કર્યો ?
(A) સેવા (B) સૌમ્યતા (C) સરળતા તથા સાદગી (D) A,B,C ત્રણેય

૫૫. કોઈપણ સમાજ શેના દ્વારા ઉન્નતિ કરી શકે છે ?
(A) આંતરિક સંગઠન (B) એકતા (C) પ્રેમ અને સહયોગ (D) A,B,C ત્રણેય

૫૬. મસૂરીની ટેકરીઓ કયા કારણે નષ્ટ થઈ રહી છે ?
(A) વૃક્ષોના નિકંદનથી (B) ખાણોના કારણે (C) ખેતીના લીધે (D) ખીણોના કારણે

૫૭. "પરાધીન સપનેહુ સુખ નાહીં" કોની પંક્તિ છે ?
(A) જાયસી (B) રહીમ (C) કબીર (D) તુલસીદાસ

૫૮. કયા ગુણથી લોકકલ્યાણ થઈ શકે ?(A) સંયમશીલતા (B) ઉદારતા (C) સજ્જનતા (D) A,B,C ત્રણેય

૫૯. પ્રથમ ભારતીય મહિલા અંતરીક્ષયાત્રીનું નામ છે -
(A) જુહી ચાવલા (B) કલ્પના ચાવલા (C) સૌદામિની (D) સુનિતા વિલિયમ

૬૦. જુદી જુદી રમતોમાં સર્વોત્તમ ખેલાડીને કયો પુરસ્કાર મળે છે ?
(A) કલિંગ પુરસ્કાર (B) અર્જુન પુરસ્કાર (C) નોબેલ પુરસ્કાર (D) ભારતરત્ન

૬૧. ભૂકંપના ઝટકા શેનાથી મપાય ?
(A) ગ્રેવીમીટર (B) ક્વિક રેકોર્ડર (C) સિસ્મોગ્રાફ (D) ગ્રેવિટી રેકોર્ડર

૬૨. કયા દેશના વ્યાપારી સંબંધો સિંધુખીણ સાથે હતા ?
(A) ઈરાન (B) ઇરાક (C) લીબિયા (D) મ્યાનમાર

૬૩. રામાયણ કોણે લખ્યું હતું ? (A) વિશ્વામિત્રે (B) વાલ્મીકિએ (C) તુલસીદાસે (D) કાલીદાસે

૬૪. અસંસ્કારી ચિત્તવાળા લોકો કેવા હોય છે ?
(A) આત્મકલ્યાણી (B) વિશ્વકલ્યાણી (C) આત્મઘાતી (D) આત્માનંદી

૬૫. ડૉ. રાજેન્દ્રપ્રસાદના જીવનની મોટી વિશેષતા હતી -
(A) સરળતા (B) આત્મવિશ્વાસ (C) અલ્પભાષી, શિસ્તપ્રિય (D) A,B,C ત્રણેય

૬૬. દ્રૌપદી સ્વયંવરમાં કોણે લક્ષ્યવેધ કર્યો હતો ?(A) કર્ણે (B) અર્જુને (C) દુર્યોધને (D) ભીષ્મે

૬૭. ચાણક્યની આવકનો સ્રોત હતો -
(A) પુસ્તકલેખન (B) શિક્ષણકાર્ય (C) રાજ્ય તરફથી મળતું વેતન (D) A,B બંને

૬૮. શું ખોવાથી માણસ બધું જ ગુમાવી દે છે ?
(A) સ્વાસ્થ્ય (B) ધન (C) ચારિત્ર્ય (D) આમાંથી એકેય નહિ

૬૯. શેની સ્વચ્છતા સૌથી મહત્ત્વની છે ? (A) તનની (B) મનની (C) ઘરની (D) વસ્ત્રોની

૭૦. ભારતીય સંસ્કૃતિ શેમાં માને છે ? (A) વિવેકમાં (B) તર્કમાં (C) દોષો જોવામાં (D) એકેય નહિ

૭૧. મનુષ્ય શેનાથી મહાન બને છે ?
(A) ઊંચું પદ મેળવીને (B) ધનથી (C) નેતા બનવાથી (D) સત્કર્મોથી

૭૨. સફળતાનું રહસ્ય છે -
(A) કાર્ય પ્રત્યે લગની (B) આત્મવિશ્વાસ (C) પુરુષાર્થ (D) A,B,C ત્રણેય

૭૩. કલા તથા શિલ્પના દેવ છે - (A) ધન્વંતરિ (B) શુકદેવ (C) વિશ્વકર્મા (D) ઈન્દ્ર

૭૪. શ્રીકૃષ્ણના ગુરુ કોણ હતા ?
(A) દ્રોણાચાર્ય (B) પતંજલિ (C) સાંદીપનિ (D) કૃપાચાર્ય

૭૫. ગુરુ નાનકનું જન્મસ્થળ છે -
(A) નાનકાના સાહેબ (B) બાબા ડેરા સાહેબ (C) અમૃતસર (D) લાહોર

૭૬. ચાર ધામોની સ્થાપના કરી -
(A) વેદવ્યાસે (B) વલ્લભાચાર્યે (C) આદિ શંકરાચાર્યે (D) વિશ્વામિત્રે

૭૭. સત્યવાદી રાજા તરીકે પ્રસિદ્ધ છે -
(A) રાજા હરિશ્ચંદ્ર (B) રાજા વિક્રમાદિત્ય (C) રાજા ભોજ (D) રાજા ભર્તૃહરિ
૭૮. પ્રાચીન ભારતના મહાન વ્યાકરણાચાર્ય હતા -
(A) ભવભૂતિ (B) પાણિનિ (C) કાલીદાસ (D) કૌટિલ્ય
૭૯. "સ્વતંત્રતા આપણો જન્મસિદ્ધ અધિકાર છે." આવું કોણે કહ્યું હતું ?
(A) ગાંધીજીએ (B) લાલા લજપતરાયે (C) બાલગંગાધર તિલકે (D) જમશેદજી તાતાએ
૮૦. લોખંડી પુરુષ તરીકે ઓળખાય છે -
(A) વિપિનચંદ્ર પાલ (B) સુભાષચંદ્ર બોઝ (C) વલ્લભભાઈ પટેલ (D) ચંદ્રશેખર આઝાદ
૮૧. કોણાર્કનું સૂર્યમંદિર ક્યાં આવેલું છે ?
(A) બિહારમાં (B) ગુજરાતમાં (C) ઓરિસ્સામાં (D) દિલ્લીમાં
૮૨. શ્રીકૃષ્ણે ગીતાનો ઉપદેશ ક્યાં આપ્યો હતો ?
(A) હસ્તિનાપુરમાં (B) પાટલીપુત્રમાં (C) ઇન્દ્રપ્રસ્થમાં (D) કુરુક્ષેત્રમાં
૮૩. સંત કબીરના ગુરુ હતા -
(A) વિવેકાનંદ (B) રામકૃષ્ણ પરમહંસ (C) ગોવિંદપાદ (D) રામાનંદ
૮૪. ડાંગરનો કોઠાર કહેવાય છે - (A) છત્તીસગઢ (B) ઝારખંડ (C) કેરળ (D) ઓરિસ્સા
૮૫. સિંધુખીણની સંસ્કૃતિ સાથે સંબંધિત નગર છે -
(A) મોહન જો દડો (B) પંચમઢી (C) ભીમબેઠકા (D) ખજૂરાહો
૮૬. વિરોધી ભાવનું જોડકું છે -
(A) દાન-દયા (B) સૌહાર્દ-સહકાર (C) કરુણા-પ્રેમ (D) ધૈર્ય - ઉત્તેજના
૮૭. પંચનદની નદી નથી - (A) સતલજ (B) નર્મદા (C) રાવી (D) ચિનાબ
૮૮. યોગનો વિચાર તથા નિયમો સૌપ્રથમ કોણે આપ્યા ?
(A) ભોજે (B) વશિષ્ઠે (C) પતંજલિએ (D) ભારદ્વાજે
૮૯. રાજ્ય - રાજધાનીનું કયું જોડકું સાચું નથી ?
(A) કર્ણાટક-બેંગલોર (B) ઉત્તરાખંડ-સિમલા (C) ઝારખંડ-રાંચી (D) નાગાલેન્ડ-કોહિમા
૯૦. કયા ઋષિએ કહ્યું હતું કે પૃથ્વી પોતાની ધરી પર ફરે છે ?
(A) આર્યભટ્ટ (B) વરામિહિર (C) નાગાર્જુન (D) બ્રહ્મગુપ્ત
૯૧. કાલીદાસની રચના છે - (A) મુદ્રારાક્ષસ (B) કાદંબરી (C) શાકુંતલમ્ (D) મહાભારત
૯૨. કયા રાજ્યનું લોકનૃત્ય 'પનિહારી' છે ?(A) રાજસ્થાન (B) તમિલનાડુ (C) પંજાબ (D) કેરળ
૯૩. સંયુક્ત રાષ્ટ્રમહાસભામાં કયા ભારતીય પ્રતિનિધિએ પહેલી વાર હિન્દીમાં ભાષણ આપ્યું ?
(A) પાર્થ સારથી (B) વિજયાલક્ષ્મી પંડિત (C) અટલબિહારી બાજપેય (D) જવાહરલાલ નહેરુ
૯૪. ફતેહપુર સિકીની સ્થાપના કરી હતી -
(A) જહાંગીરે (B) શાહજહાંએ (C) હુમાયુએ (D) અકબરે
૯૫. રાષ્ટ્રીય પક્ષી છે - (A) બતક (B) કોયલ (C) હંસ (D) મોર
૯૬. દ્રોણાચાર્ય પુરસ્કાર કયા વિષયમાં અપાય છે ? (A) સાહિત્ય (B) ખેતી (C) રમતો (D) વિજ્ઞાન
૯૭. કોનો જન્મદિવસ 'શિક્ષક દિન' તરીકે ઉજવાય છે ?
(A) ડૉ. રાજેન્દ્રપ્રસાદ (B) ડૉ. રાધાકૃષ્ણન (C) ઝાકિર હુસેન (D) શંકરદયાળ શર્મા
૯૮. ગંગાશુદ્ધિ યોજનાનું નામ છે -
(A) વૃક્ષગંગા અભિયાન (B) નિર્મલગંગા અભિયાન (C) ગંગા શુદ્ધીકરણ (D) નમામિ ગંગે
૯૯. મહર્ષિ અરવિંદનું સાધનાસ્થળ છે -
(A) મદુરાઈ (B) પોંડિચેરી (C) રામેશ્વરમ (D) તાંજાવુર
૧૦૦. થિમ્પુ કયા દેશની રાજધાની છે ?
(A) ભૂતાન (B) નેપાળ (C) બાંગલાદેશ (D) મ્યાનમાર

ટાઈબ્રેકર પ્રશ્નો :- બધા પ્રશ્નો ફરજિયાત છે.

૧. પ્રાણાયામની ચાર ક્રિયાઓ જણાવો.
૨. લખનૌ, હોશંગાબાદ, દિલ્લી, અમદાવાદ કઈ નદીઓના કિનારે આવેલાં છે ?
૩. ચેમ્પિયન્સ ટ્રોફી, સંતોષ ટ્રોફી, દિલીપ ટ્રોફી, સૈયદ મોદી ઇન્ટરનેશનલ કઈ રમતો સાથે સંબંધિત છે ?
૪. ચાર કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોનાં નામ લખો.
૫. સપ્તપુરીઓમાંથી ગમે તે ચારનાં નામ લખો.